

Danny

Společnost Josefa Škvoreckého
Literární akademie

Miloš Forman

Zbabělci

Josef Škvorecký

Starosti s jazykem

Zdena Salivarová

Troublemakers

Helena Kosková

Kapitola o Pulchře

Libor Volný

Zapomenutá premiéra

1

2004

Milí čtenáři,

také první letošní číslo *Dannyho* s novou obálkou, kterou můžete považovat za malou hádanku, Vám přináší jeden dosud nepublikovaný text Josefa Škvoreckého. Jde o filmovou povídku *Zbabělci*, kterou napsal autor spolu s Milošem Formanem v šedesátých letech, v jednom z nejnadějnějších desetiletí naší novodobé historie. Její původní verze se sice ztratila a dosud nebyla nalezena, ale zachoval se anglický překlad, který nyní Josef Škvorecký pro čtenáře *Dannyho* přeložil zpátky do češtiny. Další novinkou, kterou jsme pro Vás připravili, je rubrika

o knihách, které nevyšly v 68 Publishers. Na mysl máme samozřejmě ty knížky, které Škvorečtí zamýšleli a chtěli vydat, ale které nakonec v Torontu z nejrůznějších důvodů nevyšly. Zajímavé by pro Vás mohly být i další články: kapitolou o Pulchře představujeme novou publikaci Heleny Koskové o Josefu Škvoreckém, kterou právě vydává Literární akademie, Libor Volný vzpomíná na „zapomenutou premiéru“ Josefa Škvoreckého v těsně poválečném Náchodě, Ondřej Sládek připravil soupis diplomových prací, dotýkajících se Škvoreckého tvorby, v čísle najdete i soupis autorových prací publikovaných v roce 2003. V rubrice převzatých recenzí se můžete mimo jiné dočíst, jak přijímají dílo našeho oblíbeného autora v Brazílii.

Přejeme Vám příjemné čtení.

Kresba: Jiří Škopek

Danny 1/2004

V květnu 2004 vydala Literární akademie ve spolupráci se Společností Josefa Škvoreckého. Číslo připravili Michal Příbáň a Václav Křištof. Adresa: Malovická 2751, 141 00 Praha 4-Záběhlice; telefony: 272 773 045; 272 772 003; fax: 272 763 020. E-mail: lit-akad@lit-akad.cz. Web: <http://www.lit-akad.cz>. Technická spolupráce: EkoCentrum Brno. ISSN: 0862-772X.

ZBABĚLCI

Miloš Forman & Josef Škvorecký

Filmová povídka na motivy stejnojmenného románu Josefa Škvoreckého

PŘED TITULKY

Spolu s kluky z jazzbandu sledujeme poslední sraz *Volkssturmu* na dvoře německé letecké továrny v Kostelci. Mělo by to navodit obecnou atmosféru doby: posledních dnů války, kdy pro Němce je už všechno ztraceno, ale oni jsou tak neuvěřitelně, snad nelidsky disciplinovaní, že si to veřejně nepřiznávají. *Volkssturm*, jeden z posledních pokusů jak zvrátit válečné štěstí, stojí na dvoře, oblečen ve starých uniformách, nebo jen v civilu s páskami *Volkssturm* na rukávech; naverbovali je z řad starců a téměř dětí, jsou mezi nimi i mrzáci, lidé na první pohled nemocní atd. — ale vyzbrojeni jsou nejsofistikovanější válečnou technikou sklonku války: automaty, *Panzerfausty*, *Panzerschrecks* apod. Jakýsi SA-man drží projev: pronáší nacistické žvásty z posledních dnů války, mluví o Führerově géniu a o jeho Tajných Zbraních, které Říši za pět minut dvanáct zachrání. Kluci z bandu přičiňují k tomu polohlasé komentáře — ale projev brzo skončí a jednotka *Volkssturmu* stojí v pokřiveném pozoru, zatímco z megafonů zní *Horst Wessel Lied* a *Deutschland, Deutschland über Alles*, hrané na elektrickém gramofonu v kanceláři ředitele fabriky.

Na scénu nyní uvedeme bojovníka PŘEMU: cosi kutí v zařízení mimo fabriku, odkud se do fabriky dodává elektrický proud. Jde zřejmě o sabotáž, a o mimořádně úspěšnou sabotáž. Vidíme její následky: dodávka proudu je částečně přerušena, takže ampliony sice fungují, ale elektrický gramofon se vprostřed *Horst Wessel Liedu* přestal točit. Zpěv téhle posvátné písně nacistické strany zní čím dál hlouběji. Muž pověřený obsluhou gramofonu se snaží zachránit vznešenost okamžiku tím, že desku otáčí prstem. Z megafonů zaznívá něco ještě horšího: parodie na *Horst Wessel Lied*, takže jednotka starců a dětí stojí sice pořád v pozoru, ale ve tvářích se jim zračí rozpaky.

A objeví se titulky.

PRVNÍ DEN REVOLUCE V KOSTELCI

Náhle se nějaká jiná hudba vmísí do karikatury *Horst Wessel Liedu* — sílí, pomalu přehluší karikaturu a nakonec slyšíme jen tuhle novou muziku: krásný, živý zvuk dixielandového jazzu.

Podobné zvraty a variace hudby měly by ve filmu hrát důležitou roli.

A jsme v Port Arturu, v hospodě, kde náš band zkouší. Hrají ze všech sil a brzo rozeznáme melodii: je to zeswingovaný starý song plavců na Volze „Ej uchněm“. Z konverzace mezi členy bandu se dozvíme, že kapela nacvičuje tuhle ne zrovna dixielandovou písničku pro zcela zvláštní příležitost: pro den — zřejmě už nepříliš vzdálený — kdy jazzband a celé město budou vítat Rudou armádu.

ULICE V KOSTELCI

Hudba se opět změní: slyšíme břeskne tóny dechovky a vidíme dav, valící se hlavní ulicí města. Lidé zamazávají německé nápisy nad obchody, strhávají německé emblémy a na náměstí někdo shodil bustu Hitlera z nejvyššího okénka radnice.

DANNY, hlavní protagonista filmu, kráčí s černým kufrem na tenorsaxofon k poště, odkud se z okna v přízemí vyklání IRENA, která tam má službu. Dialog přibližně sleduje dialog v knize. Na náměstí vtrhne německá armáda, vyžene z něho dav a nakonec zajme Dannyho a holiče Lenečka. Oba zajatci jdou pod puškami vojáků k německým kasárnám, tj. k bývalému gymnáziu.

V držení obou zatčených je velmi výrazný rozdíl: Leneček nasadil postoj a masku Hrdiny-Obětuje-Život-Za-Vlast. Je v obličeji bílý jako křída, ale drží hlavu vztyčenou a kráčí ztuha a hrdě. Danny naproti tomu zůstává potápkou. Má ruce v kapsách a pokouší se jít s nedbalou elegancí. Možná že spolu dokonce krátce promluví na téma, jak se v takovéhle situaci chovat.

V této chvíli zasáhne do děje BERTA, fotograf. Z okna činžáku, kde bydlí, spatří oba mladíky odváděné Němci snad na popravu, a okamžitě začne jednat. Popadne leicu a seběhne po schodech na ulici. Ulice je nyní liduprázdná — sem tam několik odvážlivců vykukuje z pootevřených dveří a za výkladními skříněmi obchodů na zlověstný průvod s dvěma zajatci. Ale Berta, fotograf, běží prázdnou ulicí a hledá nejlepší úhel, odkud by vyfotil *Poslední Okamžiky V Životě Dannyho Smiřického*.

Danny i Leneček si Bertova počínání všimnou. Pokaždé, když na ně zamíří fotoaparátem, ztuhnou, aby na obrázku vypadali dobře — ale pokaždé

se něco stane. Hromotlucký oficír se připlete mezi Bertovu kameru a oba zajatce, nebo jednotka neočekávaně zahne do jiné ulice; Berta však vojáky sleduje tak vytrvale, až ho taky seberou.

Trio jdoucích na smrt projde branou gymnázia: Berta s foťákem kolem krku, Danny s pouzdrém na tenorsaxofon v ruce a Leneček, který září bělobou v obličejí jako vzorný árijec.

Následuje děj převzatý z románu: pan Šabata, význačný občan Kostelce, úspěšně intervenuje a Němci zajatce propustí.

VEČER DOMA

Danny s otcem, PANEM SMÍŘICKÝM, hledají něco na půdě. Pan Smiřický proklepává prkenné přepážky mezi jednotlivými odděleními půdy. „Tady jsem to někde schoval,“ přemýšlí nahlas. „Ale doprkvantic, teď si nemůžu vzpomenout kde!“ „Byla v dobrém stavu?“ ptá se Danny. „Samozřejmě že byla!“ odsekne otec. „Velká devítimilimetrová armádní parabola. Teď se bude hodit — jen co ji najdu.“ Pokračuje v klepání na prkenné stěny, ale pistoli zřejmě ukryl před německými ouřady příliš důkladně.

Čas od času, po celý film, se budeme vracet k tomuto opatrnému a hledajícímu antinacistovi. Uvidíme ho, jak kus po kuse rozebírá střechu. Kolem poloviny filmu pistoli skutečně najde — ale to už je polovina střechy rozebraná. Nyní se však pan Smiřický dá znovu do hledání: tentokráte pátrá po tom, kde ukryl náboje do pistole — a rozebere zbytek střechy. Když je nakonec najde, ukáže se, že jsou jiné ráže a pistole jimi nejde nabít. Přirozeně má vztek, takže když večer prvního dne hledání usedne k večeři v rodinném kruhu, vyčíní Dannyho matce, PANÍ SMÍŘICKÉ, že nemá připravenou československou vlajku.

Paní Smiřická se v slzách snaží udržet krok s rychle se měnící situací: šije československou vlajku ze starého nacistického praporu a na modrý klín použije starých bíle puntíčkovaných modrých šatů. Danny a jeho otec se snaží zamodřit bílé puntíky barvou, ale výsledek je dost děsivý: všichni ponuře hledí na tu nepovedenou vlajku, zatímco hahnkrajc, vystřížený z nacistického praporu, leží na stole před nimi.

Hovoří se o mobilizaci, podle níž se všichni tělesně schopní muži mají druhý den ráno dostavit do pivovaru. Dannyho otec tělesně schopný očividně není — je to invalida z první světové války — ale Danny je. Matka však umíněně tvrdí, že Danny zůstane doma, protože je jediný syn. „Jenomže když do pivovaru nepůjde,“ uvažuje otec, „po válce ho třeba nevemou na univerzitu. Bude možná potřebovat nějaké jako potvrzení od velitele revoluce nebo někoho takového.“ „Pan doktor Labský mu dá potvrzení, že nemohl

bojovat — vždyť víš, jak chatrné má zdraví.“ Chvíli se o to hádají, ale nakonec matka ustoupí moudrému argumentu pana Smiřického: „Naši rodinu musí v revoluci někdo reprezentovat.“

Maminka dostane jiný nápad: „Danny umí psát na stroji. Snad by ho v hlavním stanu revoluce mohli zaměstnat jako stenotypistu.“ A paní Smiřická donutí svého manžela, že zavolá pana Šabatu, Velitele Revoluce.

Pan Šabata slibuje, že Danny se stane armádním stenotypistou — poprvé možná zahlédneme Šabatovu fešnou manželku. Pan Smiřický zavolal zrovna, když se pan Šabata loučil se ženou. „Kdy se vrátíš, zlato?“ ptá se paní Šabatová. „Může to trvat několik dní — dokud nevybojujem svobodu,“ praví pan Šabata vážně.

Rodina pořád shromážděná u večeře najednou zaslechne výstřel z pušky. Utíkají k oknu. Na ulici stojí německé vojenské auto a důstojník míří pistolí na okno v pětipatrovém domě na protější straně ulice, odkud visí vlajka dlouhá jako Lovosice. Rozčilený člověk v okně se snaží vlajku co nejrychleji vtáhnout dovnitř. Důstojník vystřelí, kulka rozbije sklo v okně, muž zmizí. Ale raněn není: za chvíli uvidíme, jak dlouhatánskou vlajku polyká rozstřelené okno.

A paní Smiřická významně pohlédne na pochybnou kreaci z nacistického praporu a puntíčkových šatů na stole a poznamená: „Někdy se vyplatí do všeho se moc nehnat.“

PIVOVAR

Danny s ostatními muzikanty stojí před Hlavním stanem armády — je to zřejmě kancelář pivovaru. Muž v uniformě čs. důstojníka je zapisuje do knihy. Hezká dívka, DAGMAR, sedí u stolečku pro psací stroj vedle velitelské skupiny a pilně ťuká do stroje.

„Váš otec žádal pro vás nějaké kancelářské místo,“ říká pan Šabata Dannymu, „ale jak vidíte, na to síly máme...“ podívá se na Dagmar a Danny honem prohlásí, že do kanceláře nechce, že chce bojovat jako všichni ostatní.

Všichni ostatní zatím nebojují. V jednom koutě pivovarského dvora se fotograf Berta věnuje své obvyklé činnosti. Někdo přinesl automat a „vojáci“, jeden po druhém, pózuji Bertovi s putovním automatem v ruku. K místu, kde Berta pořizuje hrdinské fotky, se utvořila fronta podobná frontě čekajících na zápis do armády. Každý chce mít fotku s automatem v ruce jako suvenýr. Danny a ostatní kluci z bandy se k této frontě připojí.

Z ampliónů zní rozkaz, že všechny zbraně se musejí odevzdat. Fronty se zmocní neklid: čekající dostanou strach, že automat se bude muset odevzdat dřív, než je Berta vyfotí. „Dělej, Berto!“ ozve se několik hlasů.

Potom BENNO dostane správný nápad: běží k Hlavnímu stanu, a z něho se za chvilku vynoří celý Revoluční Komitét. Automat se nemusí odevzdat: Komitét kráčí po zuby ozbrojen a Berta pořizuje skupinovou fotku odhodlaně se tvářících mužů v plné zbroji.

Dá se do deště. Většina mužstva se ukryla pod střechou kůlny na dříví. I Danny tam sedí s kamarádem ROSTŤOU a hovoří o holkách, asi tak, jak je to zachyceno v románu. Z Hlavního stanu vyjde Dagmar a kráčí deštěm s jakýmisi důležitými papíry k druhé pivovarské budově. Pohled na ni Dan-nymu připomene, že sepsal svou Poslední vůli a má ji při sobě. Vytáhne ji a čte ji Rostřovi: text tohoto dokumentu je velice důležitý pro konečné vy-znění filmu; v podstatě by to měl být sentimentální vzkaz Umírajícího Mla-dého Muže Dívce, Která Ho Odmítla, Následkem Čehož On Nyní Umírá Za Vlast A Za Její Šťastnější Budoucnost. Celý ten text je verbalizací odvěkého chlapeckého denního snu o tom, jak budou jejich netykové platonické lásky stát zdrceně nad jejich hrobem. S tím rozdílem, že v dobách míru má smrt nastat sebevraždou — nyní to však bude Hrdinská Smrt Za Vlast.

Rostřa se rozhodne, že na místě rovněž sepiše závěť. Vytáhne kus papíru, a protože není dobrý stylist, požádá Dannyho, aby mu s textem závěti pomohl. Danny mu vyhoví, a jak pomáhá příteli sestylizovat testament, dostane pár ná-padů, které se mu zamlouvají, a tak je vpisuje do vlastní závěti. Píše tedy novou verzi své poslední vůle. Oba testamentsy jsou proto výsledkem společného úsilí.

„Nojo,“ napadne najednou Rostřu. „Ale co když padnem a Dagmaře ani Ireně ty závěti nikdo nedoručí?“ Toto strašné pomyšlení přiměje oba mladé werthery k rozhodnutí dát obě závěti každý své příslušné dívce, dokud ještě nepadli, se žádostí, aby závěti otevřely, pouze pokud oba bojovníci revoluci nepřežijí.

A poté stojí revoluční armáda v pozoru na pivovarském dvoře a pan Ša-bata, vrchní velitel, pronáší květnatou řeč. Velmi silným motivem projevu je „obrana našich žen a dětí“, vedle jiných patriotických klišé. Když pan Šabata domluví, nastoupí smíšený sbor místního pěveckého spolku, v první řadě velice fešná paní Šabatová, a spustí „Hej Slované!“

Zešeřilo se a městem procházejí šestičlenné hlídky. Danny, Benno a Harýk jsou členy hlídky pana dr. Bohadla. Je to všechno dost absurdní: jak beze zbraní kráčí prázdnými ulicemi, míjí po zuby ozbrojenou německou jednotku, která je ignoruje. Nebo spíš: obě jednotky ignorují jedna druhou a jdou za svými cíli.

Následuje epizoda zadrženého nočního chodce, jak je zachycena v ro-mánu. Nakonec je zcela zřejmé, že zadržený se vracel od paní Šabatové. Na rozdíl od románu však chlapci jeho přiznání uslyší, takže od této chvíle nabudou všechny řeči a komentáře pana Šabaty ironického významu.

Nyní sledujeme epizodu komunistického útoku na nádraží. Dr. Bohadlo a jeho četa přihlížejí, jak první a po něm druhý muž přelézají plot. Zmatený dr. Bohadlo pošle pokaždé posla s písemným dotazem na velitelství v pivovare, co má dělat. První dva poslové se nevrátí, dr. Bohadlo vyšle tedy Dannyho s třetím dotazem.

Cestou do pivovaru Danny zajde na návštěvu k Ireně. Vleze jí do pokoje oknem a předá jí svou Poslední Vůli. Zapřísahá ji, že smí otevřít testament teprve po jeho smrti, a přitom se taky zmíní o ZDENĚKOVĚ, Irenině mládenčí, který je Dannyho sokem v lásce. Dannyho romantická oddanost Irenou zřejmě pohne a situace se počne vyvíjet správným směrem. Na důležité poselství, které měl doručit do Hlavního stanu armády, Danny zcela zapomene. Vtom do Irenina pokoje vrazí její otec, PAN RADA, a zoufale volá: „Praha je v plamenech! Ničej svatovítskou katedrálu a Hradčana!“ Danny se spěšně rozloučí dřív, než panu radovi dojde, že ho neviděl vcházet.

Mezitím pan dr. Bohadlo u nádraží osaměl: odeslal všechno svoje mužstvo a nyní musí nečinně přihlížet, jak mezi komunisty a Němci na nádraží dochází k přestřelce. Když střelba započne, napíše dr. Bohadlo poslední dotaz, a když si uvědomí, že už nemá, koho by s dotazem poslal, pošle se sám.

Danny konečně dorazí se vzkazem na velitelství. Dr. Bohadlo už je tam a Revoluční komitét se hádá. Někteří míní, že by se měla vyslat ozbrojená jednotka na nádraží, jiní se odvolávají na ujednání s velitelstvím německé armády ve městě, podle něhož německá armáda ponechá československou na pokoji, pokud jí nebude napadena.

V zápalu sporu revolucionáři pomalu přejdou k osobním invektivám. Nejdřív obviňují jeden druhého ze zbabělosti, potom si začnou vyčítat chování za německé okupace. Pana Šabatu osočí plk. Čemelík (který je pro vyslání jednotky na nádraží pod jeho velením), že donutil svého syna, jenž je jedním z muzikantů dixielandové kapely, aby si dal ostříhat havla (dlouhé vlasy vzadu na krku), protože to nařídil kolaborující ministr Moravec. Pan Šabata mu parýruje poukazem na to, jak pomáhal vdovám a sirotkům po zatčených. Zdá se, že všichni na velitelství mohou dokázat nějaké zásluhy a všem se dá dokázat, že dělali to, či ono, co neměli.

Danny opustí Hlavní stan a odejde do „kasáren“, velké místnosti, kde „vojáci“ spí na matracích. Je tu téměř tma. Danny si lehne vedle jiného spáče, z něhož se vyklube Rost'a. Rozvine se rozhovor, z něhož je zřejmé, že i Rost'a odevzdal svou Poslední Vůli Dagmaře, ale neměl takovou smůlu jako Danny: Dagmařin otec neintervenoval. „Teď už můžu umřít,“ říká Rost'a spokojeně. „Jenomže teď se mi nechce tak umírat, jako se mi skoro chtělo předtím.“

VOJENSKÝ VÝCVIK

Druhý den ráno nastoupí armáda k vojenskému výcviku. V podstatě je to popsáno v románu, jenom s tím rozdílem, že Danny se musí podrobit výcviku pod velením Irenina mládence Zdeňka, jehož si vybral za instruktora četař Krpata, protože Zdeněk je urostlý a má vojenské chování. Je jenom přirozené, že sok v lásce využije svého nadřízeného postavení k tomu, aby Dannymu výcvik náležitě osladil.

Měla by se zvýraznit absurdita situace: v dálce, ale pořád blíž a blíž, rachot kanónů — a armádu Krpata učí čelem vzad, pochodem vchod a jak zdravit nadřízeného důstojníka.

Jenže tuhle zvláštní idylu přeruší zpráva, že se blíží německé tanky. Zavládne chaos. Armádu naloží na nákladní auta a vyjedou k bojišti, jak je to v románu. Velitelem automobilu vezoucího Dannyho a ostatní kluky z bandu je Zdeněk. V boji s německými tanky, který skončí příjezdem Rudé armády, je zabit fotograf Berta. Snažil se najít dobrou pozici pro fotografování a dostal se moc blízko k bitevním strojům.

Atmosféra filmu, který až dosud byl spíš komediální, se změní. Zdeněk, Dannyho sok v lásce, je zasažen kulkou, a Danny ho spatří v bezvědomí a pokrytého krví v příkopě.

Je po bitvě a Danny spěchá zpátky do města.

Spěchá samozřejmě k Ireně, aby jí přinesl tragickou — pro ni — zprávu. Ve scéně, která následuje, by směs komedie a tragiky měla dosáhnout vrcholu. Dívkou zpráva skutečně otřásla, a Danny taky. Jenže je příliš mladý a do Ireny příliš zamilovaný, než aby — téměř proti své vůli — nevyužil situace. V podstatě se přidržíme scény, jak je popsána v románu, jenomže tady, na rozdíl od románu, si je Irena jista, že Zdeněk padl.

V pokoji zavládne velká něžnost a pro Dannyho vypadá situace slibně, ale zase se všechno zhatí. Když je Danny v nejlepším, vstoupí Zraněný Hrdina Zdeněk s hlavou a s pravou rukou těžce zafačovanou. Irena zapomene na Dannyho a vášnivě se vrhne do Zdeňkova náručí.

Mladý werther Danny se, nepovšimnut, vytratí jako při minulé příležitosti. Tentokrát je to však ještě beznadějnější.

POPRAVA

Zešeřilo se. Danny dorazí do pivovaru, kde se armáda, v bitvě zčásti rozprášená, opět shromáždila. Lékaři obvazují raněné a v rohu, pod přísným a ozbrojeným dohledem, sedí skupinka zajatých esesáků. Na Dannyho otázku odpovídá jeden ze strážců: „Ráno je vodbouchnem.“

Rost'a pomáhá Dagmaře ošetřovat raněné. Danny odejde do „kasáren“ a lehne si na svou matraci. Vedlejší matrace zůstane celou noc prázdná a Danny ví, že tolik raněných nebylo.

Ráno poněkud scvrklá armáda opět stojí v pozoru. Pan Šabata řeční, děkuje vojákům, že ubránili „manželky a děti“ před esesáckými vrahy. Potom dospěje k velice zvláštní žádosti. Vyzve, aby se přihlásili dobrovolníci, kteří by utvořili popravčí četou, jež by popravila zajaté vrahy.

Rozhostí se velké mlčení. Pouze jediný voják zvedne ruku: velký, sadisticky vyhlížející hromotluk s těkavými očima. Dostane rozkaz vystoupit z řady, a tak teď stojí sám a šilhá po ostatních, kteří se ani nehýbají a nad nimiž se žádná ruka nezvedá.

Nakonec je rozhodnuto, že komitét bude losovat. Skutečně dojde k losování a Danny se octne mezi muži určenými k řezničině. Armáda dostane rozchod, na dvoře zůstane jen dvanáct popravčích.

Bude s nimi zřejmě těžká práce. Vyfasují pušky a ukáže se, že někteří s nimi neumějí zacházet. Dostane se jim rychlé instruktáže.

Esesáky potom seřadí u zdi a naproti nim, taky do řady, bledé, rozpačité popravčí, jimž je zřejmě zle. Potom někdo prohlásí, že zeď je příliš tenká a při výstřelu celé čtyry by mohla spadnout. Esesáci jsou proto odvedeni k jiné stěně a popravčí četa je následuje.

Vznikne otázka, kdo má dát popravčí četě rozkaz. Nakonec je do této funkce vybrán plk. Čemelík, ve tváři bílý jako ostatní.

Ale rozkaz se musí splnit. Esesáci jsou seřazeni před pevnější zdí, naproti nim zaujme pozici popravčí četa. Plk. Čemelík zavelí „K líci zbraň!“ Popravčí zvednou pušky k ramenům, míří... Nyní vidíme jen Dannyho, který rovněž míří, jenže podivným způsobem. Má obě oči zavřené a vypadá, jako by měl v příštím okamžiku vrhnout. Plk. Čemelík vydá rozkaz k palbě; pouze jej slyšíme, nevidíme, co se děje, protože hledíme na Dannyho s očima pořád zavřenými. Danny stiskne spoušť a ozve se hromový rachot — ale ten pochází z pušek ostatních, protože Dannyho puška selhala. Danny stojí dál s očima zavřenými, pak je otevře, rozhlédne se, zřetelně si oddychne a postaví pušku na zem. Mrtvolky esesáků se válejí po zemi. Velký, brutální hromotluk chodí od jednoho ke druhému s pistolí v ruce a zasazuje jim ránu z milosti. Kamera ho sleduje — a do záběru se dostane plk. Čemelík. Leží na zemi, jeden muž u něho klečí a snaží se mu nahmatat tep. Potom vstane a osloví pana Šabatu. „Srdce mu selhalo,“ pronese vážně. „Měl anginu pectoris. Už delší dobu jsem ho léčil. Tohle na něho bylo moc.“

VÍTÁNÍ RUDÉ ARMÁDY

Kutálka hřímá. Před radnicí je postaveno dřevěné pódium. Na něm sedí ruský generál s několika československými důstojníky a pan Šabata pronáší projev. Od jeho předchozích projevů se příliš neliší. Opět je zdůrazněna „obrana žen a dětí“ — a vedle hezkého sovětského důstojníka sedí na pódiu fešná paní Šabatová.

Potom uvidíme v davu Irenu. Neodolala pokušení: dala Dannyho Poslední Vůli přečíst kamarádce a obě se nad ní hihňají.

Projevy skončily. Na pódium nyní usedla kapela a začne hrát — swingovou verzi „Ej uchněm!“ Do davu vjede život, mladé párky se pustí do tance. Danny na pódiu hraje na tenorsaxofon, pod ním Irena tancuje se Zdeňkem, který má pořád zafačovanou hlavu, a Rost'a vytáčí Dagmaru.

Další dívky čtou Dannyho testament a chichotají se.

Ruský generál se zamračí. „To je Ej uchněm, ne?“ zeptá se svého pobočníka. „Ano. Aspoň tak to zní.“ „Ale hrajou to mizerně,“ řekne generál. „Budem je naše písničky muset naučit hrát!“

Kapela swinguje, párky tančí a chichotavý dívčí hlásek recituje Dannyho Závěť s posměšným patosem:

„Umírám s blahým vědomím, že jsem nezemřel nadarmo, že naše milovaná vlast, republika Československá, bude opět šťastná a svobodná...“

Děvčata se chichotají, kapela swinguje ruskou písničku, dav tančí, bezstarostně, bez jakéhokoliv podezření...

(Tato filmová povídka vznikla v létě 1968. Po příjezdu sovětských tanků a odjezdu Miloše Formana i Josefa Škvoreckého z Československa nebylo možné o realizaci filmu uvažovat. Povídka se tehdy ztratila, zachoval se však její překlad do angličtiny, který pořídil Josef Škvorecký. Česká verze, kterou jste právě dočetli, je autorovým zpětným překladem z angličtiny do češtiny.)

OSUDNÝ ŽERTÍK

Josef Škvorecký

Můj poslední filmový námět před odchodem do Kanady schválili v Kresleném a loutkovém filmu a byla to drobnost, která mě napadla, když jsem na nějakém promítání, kam měli tehdy přístup členové různých Svazů a jimi pozvaní hosté (byl jsem host), uviděl sekvenci z amerického muzikálu *Anchors Aweigh*: Gene Kelly v ní tančil s jednou z kreslených figurek Disneyho filmů. Byl to parádní kousek, zcela nezvyklá a bez švů udělaná kombinace živého tanečníka v realisticky fotografovaném prostředí a animované kresby.

Uvažoval jsem, jestli by to šlo obrátit: živý herec v kresleném exteriéru. Nebyl jsem si jist, a tak jsem zkusmo vyrobil párstránkový scénář a předložil jej dramaturgii. Na schvalovače mě zkušený Jiří Brdečka ujistil, že taková kombinace možná je.

Dobře, ale co když kreslená komponenta věci bude napodobenina barokního obrazu namalovaného technikou a stylem barokních malířů? Znalci z dramaturgie se poradili a usoudili, že to bude nesnadné, ne však nemožné. Scénář nazvaný *Osudný žertík* potom schválili.

Krátce nato se s námi zatočil svět a za několik let, už v Kanadě, jsem na poslední stránce časopisu *Kino* našel článek doprovázený fotografií, z něhož jsem vyrozuměl, že na Barrandově vyrábějí *Osudný žertík* pod titulem, pokud se dobře pamatuju, *Zrada zrcadel*. Moje jméno článek neuváděl, což mě přirozeně nepřekvapilo, zato mě vskutku překvapilo, že hlavní živou roli v tom jinak převážně animovaném filmu bude hrát Vlasta Fialová. Nebo Květa Fialová? Už nevím a na fotografii se nepamatuju. Ale nezdálo se mi, že by jedna nebo druhá herečka takovou roli přijala.

Neboť *Osudný žertík* byl o tomhle:

Do obrazárny přivede paní učitelka třídu školáčků a před barokním obrazem kruté bitvy mezi křesťany a Turky v turbanech drží o malbě přednášku. Mluví ovšem jedním z dialektů pydepe, k němuž mě neinspiroval Václav Havel, nýbrž měšťanosta, jenž v úvodní scéně Chaplinových *Světél velkoměsta* odhaluje sochu bohyně Hojnosti. Řeční jazykem všude na světě zcela nesrozumitelným, který však přesně zachovává patetickou intonaci takových projevů.

Po projevu odvede paní učitelka třídu pryč, ale nejmenší kluk v poslední řadě se záměrně opozdí, z kapsy vytáhne jakousi fotografii, přilepí ji mezi bojující vojáky na obraze a odběhne za ostatními.

Je to fotografie nahé dívky vystřižená z *Playboye*.

Setmí se, někde hodiny odbijí půlnoc a obraz oživne. Křesťané s Turky se pustí do krvavé seče, náhle si však všimnou postavy, která na bojiště nepatří. Nato zapomenou na vojenskou povinnost a svorně začnou dívku honit. Dlouho jim uniká, až nakonec z obrazu vyskočí a vyhoupne se do obrazu, visícím — rovněž ve zlatém rámu — hned vedle. Ten znázorňuje idylickou krajinu s pastýřkami a ovečkami.

Vojáci obou armád se hrnou za dívkou, ta se pustí do tance na romantickém balvanu uprostřed louky, ozbrojenci se sesednou kolem a rytmickým potleskem povzbuzují tanečníci, jež se po způsobu obráceného striptýzu pomalu obléká.

Na bojišti vedle zůstali jen generálové v turbanech i v třírohých kloboucích, a ti se viditelně rozčilují.

Hodiny udeří jednu a akce na obou obrazech se zastaví.

Jistě jste poznali, že šlo o film s tehdy velmi žádoucí tematikou, zaměřenou proti válce. Jako takový jej členové příslušné komise pokrytecky schválili.

Druhý den přivede paní učitelka jinou třídu školáčků, a aniž by se podívala na obraz prázdného bojiště, spustí patetické ptydepe. Posléze si ale všimne, že žáčci se nějak podivně šklebí, pohlédne nejdřív na obraz bitvy a strne. Potom jí zrak padne na idylickou krajinku vedle, a paní učitelka omdlí.

Jaký měl filmek ohlas, a zda jej vůbec uvedli do kin, jsem se nedozvěděl. Po nějakých třiceti letech, když Michal Příbáň začal připravovat svazek mých Spisů, který by shromáždil mé filmové scénáře i pokusy o ně, pustil se do pátrání také po scénáři *Osudného žertíku*, respektive po *Zradě zrcadel*, anebo možná po synopsi filmečku s ještě nějakým jiným titulem. Ačkoliv věc konzultoval se samotným panem režisérem a pomáhala mu i moje neteř, léta zaměstnaná v Krátkém filmu, scénář neobjevil. Nezachoval se zřejmě ani v pověstném barrandovském trezoru, který jinak skrýval i takové ideově téměř velezrádné filmy jako Radokovu *Dalekou cestu* (sionistické) nebo Menzelovy *Skřivánky na niti* (kontrarevoluční).

Kupodivu se však zachovala kopie hotového filmečku, nyní nazvaná *Půlnoční dezertěři*.

Nebudu kritizovat ten produkt doby zle „vymknuté z kloubů“ a utrpení režiséra, jenž se pod bičem hromadících se výrobních ztrát a hluboké ideologické promyšlenosti Kulturního oddělení ÚV KSČ projektu marně vzdával. Pokusím se jenom převyprávět obsah.

Film už není kombinací živé herečky a kreslených figur a neřeční v něm žádná učitelka. Z reálného světa má pouze mrtvou, lidmi neoživenou vý-

stavní síň, z původního scénáře zbyly hodiny, které odbijí půlnoc a bitva na obraze ožije. Obraz není vyveden barokním stylem, jak jsem si to představoval; je to normální humorná karikaturní stylizace vojáků v turbanech a v napoleonských kloboucích. Ti se všelijak rozsekávají, zatímco na nebi je pozoruje císař a nudící se Bůh. Důstojníci na zemi je povzbuzují k odvaze tím, že je šavlemi píchají do zadků.

Na dívku z *Playboye* jsem čekal marně, zato se uprostřed té humorné bitvy, mimochodem docela dobře nakreslené i animované, z ničehož nic vynoří na jedné straně zamračení vojína v selských košilích, na druhé podobní zamračení v turbanech. Obě skupiny vyzbrojené puškami se bratrsky, nebo snad soudružsky spojí, obrátí se proti důstojníkům a ti před nimi prchnou z bojiště. Zaznívá rázná revoluční hudba.

Pak se obrazárna setmí a objeví se KONEC.

Není divu, že na Barrandově udělali z *Osudného žertíku Půlnoční dezertéry*, třebaže podle mě jde spíše o lidové povstalce proti imperialistickým válkám. Jejich zamračený zásah do nelidské říše by stěží šlo považovat za žertík.

STAROSTI S JAZYKEM

Josef Škvorecký

Říká se, že první desetiletí života určí běh života na přesně tolik desetiletí, kolik člověku potrvá, než se vrátí zpátky ke svému Stvořiteli. Pokud mohu soudit podle vlastního života, věřím, že tomu tak opravdu je.

Narodil jsem se v malém městě vybudovaném na starověké stezce, vedoucí průsmykem mezi dvěma horskými pásmy, kterou vcházely karavany obchodníků do rozlehlého údolí Čech a která vedla do samotného jejich srdce. V dobách Keltů a Germánů stála uprostřed údolí jenom pevnost, Marobudum, která však po příchodu slovanských kmenů přerostla v město, dokonce velké město — metropoli zvanou Praha. Na středověkých mapách byl tento horský průsmyk nazýván Porta regni, Brána království, tj. království nejmocnějšího kmene celé oblasti, kmene Čechů. To malé město v průsmyku, svírajícím stezku, jež směřovala k metropoli, se jmenuje Náchod — Kostelec mých knih.

Když jsem byl malý kluk, zdála se mi Amerika neuvěřitelně vzdálená: byla to jen ozvěna jakési nedosažitelné reality. A přesto moje nejranější vzpomínka pochází z tohoto zamlženého kraje. Seděl jsem mamince na klíně v našem místním biografu, byl jsem ještě předškolák. Viděl jsem tehdy grotesku Fattyho Arbuckla *Zachráněni Fidem* a pamatoval jsem si ji, v té pokřivené dětské paměti, až do doby o nějakých šedesát let později, kdy jsem už v Kanadě četl knihu o hollywoodských němých groteskách.

Moje druhá kulturní inspirace, taky ze Severní Ameriky, je literární. Autorem knihy byl Američan z Michiganu, James Oliver Curwood, a román se jmenoval *Mužové statečných srdcí* (doufám, že tak zněl titul — snažím se vybavit si ho ze své české paměti). Byla to první část trilogie zasazené do kanadského severu, kde Mounties (kanadská jízdni policie) coby hrdinové pronásledují a posléze i zachraňují krásné indiánské dívky — zkrátka příběh ve stylu Rose Mary. Otec mi to dal k Vánocům — v té době se jako hlavní dárky dávaly knihy. Na další díl dobrodružství kanadských jezdců a jejich milenek jsem si měl počkat do příštích Vánoc. Ale nečekal jsem: druhý díl jsem si koupil už sám, a sice z úspor svého týdenního kapesného. Na konci knihy mě však čekalo zklamání: našel jsem tam totiž poznámku nakladatele, že pan Curwood bohužel zemřel, aniž trilogii dokončil.

A zde zasáhl osud. Neváhal jsem a ságu jsem za zesnulého pana Curwooda dokončil sám. Tak vznikl můj první opus, *Tajemná jeskyně*. Na mého tatínka ten osmnáctistránkový román malého formátu tak zapůsobil, že mi ho přepsal na stroji a dokonce nakreslil frontispis. Okopíroval ho přes průsvitný papír z ilustrace v nějaké májovce. V té době vycházely romány ilustrované.

Byl jsem přesvědčen, že pan Curwood byl Kanadčan. Kdo jiný by mohl psát tak zasvěceně o kanadské divočině — samozřejmě zasvěceně asi pouze pro někoho, kdo jako já nevěděl o severoamerické divočině zhola nic.

Nicméně moje vznícená literární vášeň tímto omylem neskončila. O dva roky později byl pseudokanadčan Curwood nahrazen Američanem, který ovšem naopak byl ve skutečnosti Kanadčanem. Nevím, kde jsem nabyl přesvědčení, že Ernest Thompson Seton opravdu byl Yankee a že román *Dva divoši* byl zasazen do Chicaga, na jednu farmu poblíž města. Snad jsem zaslechl, jak se hosté mé matky baví o tehdy populárním překladu amerického románu *Džungle*, s jeho ponurým popisem života a smrti zvířat ve Větrném městě. Dámy v těch vzdálených dobách opravdu někdy diskutovaly o knihách.

A opět to trvalo nějakých šedesát let, než jsem v Torontu, které může v zimních dnech vypadat opravdu ponuře, našel v jednom průvodci městem

informaci, že Don Valley, které se vine nějakých deset minut pěšky od našeho domu, bylo místem depresivních procházek Setonových mladých hrdinů v hlubokých lesích kolem pochmurného města; a že jeho přítel Ian bydlel v mé adoptivní domovině, v Torontu v Ontariu, a nikoli v Illinois; a konečně, že Seton vůbec nebyl Američan.

O něco později jsem ještě jako dítě málem zemřel na zápal plic — jako skoro všechno v mém dětství, i tato událost se odehrála v období „před“; v tomhle konkrétním případě to byla éra před antibiotiky. Jako zázrakem jsem přežil, ale lékaři mě napříště vyloučili z účasti na jakýchkoli obvyklých chlapeckých sportech. Před touto chorobou jsem byl jejich nadšeným vyznavačem. Dokonce jsem snil o založení ragbyového týmu na naší škole. Arbuckle, Curwood a Seton totiž ze mě udělali anglofila. Ragby se hrávalo v Praze už od poloviny devatenáctého století, ale nikdy se nestalo populárním sportem. Po druhé světové válce jsem se šel jednou podívat na mistrovství v Praze — a na hrací ploše bylo víc lidí než na tribunách. Seděl jsem tam ve společnosti pěti nebo šesti trpících manželek zavilých hráčů, kteří si na trávníku dávali navzájem do nosu.

Ze sna o ragbyovém týmu bych se ovšem probudil tak jako tak, i bez zápalu plic: nebyl jsem totiž schopen sehnat šišatý míč. Nebyly vůbec na trhu.

Byl jsem tedy vyloučen ze společenství kluků honících se za balónem, ale o to víc času jsem měl na čtení. Knihovna mého otce mi poskytovala řadu překladů, protože otec pokračoval v tradici: český národ, nebo spíše jeho jazyk, byl obrozen překlady, zejména anglických a amerických klasiků. Češi ztratili odvěkou svrchovanou moc nad svým královstvím (v téže době puritáni přistáli v Americe), a se ztrátou svrchovanosti přišli téměř i o jazyk. Při četbě těch vzácných a velice špatných překladů jsem se třásl hrůzou spolu s A. G. Pymem na trupu převrácené lodi *Grampus*; dělal jsem věci, kterých bych se bez Booth Tarkingtonova Penroda neodvážil; plavil jsem se po tajemné řece Mississippi a prodíral se nepochopitelnými a krvavými sváry mezi Grangerfordy a Shepherdsony; letěl jsem s Tomem Sawyerem balónem přes Saharu a také jsem pocítil vlhkost tropického pralesa, kde žil Tarzan spolu se svojí opičí rodinou. Zkrátka to byla moje *education sentimentale*.

*

Díky obrovskému množství přeložených románů, které jsem měl k dispozici, jsem necítil žádnou potřebu učit se anglicky. V té době se na gymnáziu angličtina stejně nevyučovala. Tam jsme naopak museli zvládnout, alespoň do určité míry, všechny tři „jazyky diplomatů“ — latinu, němčinu a fran-

couzštinu. Před druhou světovou válkou to možná bylo v pořádku: angličtina rozhodně nebyla *lingua franca* celého světa, jako je tomu dnes.

Pak ale zasáhla biologie. Mé žlázy se probudily k životu a já se zamiloval do amerického chlapce. Ve skutečnosti to byl Brit, což jsem samozřejmě zase nevěděl, protože žil v Hollywoodu, v Kalifornii. Jmenoval se Freddie Bartholomew, a jednoho nedělního odpoledne jsem ho uviděl v tom stejném kině, kde jsem poprvé, vsedě na mamčině klíně, viděl Fattyho Arbuckla. Freddieho jsem spatřil v *Malém lordovi Fauntleroyovi*. Říká se, že řada chlapců, pokud ne všichni, prochází ranou homosexuální fází. Ta moje byla striktně platonická, ale stejně jsem byl zachráněn před osudem homosexuala. O moji spásu se postarala neoddiskutovatelná žena, taktéž z Hollywoodu, jménem Judy Garland. Freddiemu jsem dal kvůli ní košem hned poté, co jsem ji slyšel zpívat v dramatu z dostihového prostředí *Plnokrevníci nebrečí*.

Tato platonická aférka měla i vedlejší účinek: rozhodl jsem se naučit se anglicky, abych mohl napsat Judy milostný dopis. Což mě konečně přivádí k hlavnímu tématu.

Obstaral jsem si malou příručku nazvanou *Naučte se sami anglicky* a hluboce jsem se ponořil do Judina jazyka. Byl jsem jediným dítětem v relativně zámožné rodině. Navíc rodiče věřili, že mi ulehčí břímě školní výuky najímáním soukromých učitelek. Jednoho dne paní Hlaváčková, učitelka francouzštiny, zašla za mojí maminkou a sdělila jí smutnou novinu: nikdy neměla tak hloupé dítě jako já. (S tím rozdílem, že použila výraz „netalentované“.) Bylo by politováníhodné plýtvat penězi a nadále mi platit lekce francouzštiny.

Maminka z toho žádnou radost neměla, nicméně objevila moji anglickou příručku, a než by mě trestala, raději mi našla jinou soukromou učitelku, slečnu Pokornou, aby mě vzdělávala v angličtině. Moje maminka byla opravdu moudrá dáma; zemřela v padesáti na vysoký tlak, který mně byl diagnostikován také v padesáti, ale ve svých sedmdesáti devíti jsem pořád tady. Zemřela v době „před“.

*

Nemohu jinak, než udělat drobnou odbočku. Mým nejoblíbenějším soukromým učitelem jazyků byl pan Neu, kantor z místní synagogy, který mě naučil téměř perfektně německy. Jeho první jméno také pochází z dob „před“. Jeho rodiče mu zcela nevině dali jméno Adolf. V Adolfově době zahynul v Terezíně. Dříve než zemřel, v době, kdy si Židé v mém rodném městě ještě užívali luxusu „Židovské kavárny“, se naše hodiny němčiny

změnily v nostalgickou úvahu nad minulostí. „Was wir Juden schon alles mitgemacht haben!“ povzdychl si pan Neu a pak mi vyprávěl o zlých dobách za první světové války, kdy bylo málo jídla, ale on i přesto dával soukromé lekce němčiny a odmítal za to peníze; přijímal pouze *Zucker, Mehl, sogar Fleisch*. Němčina, kterou mě učil, se radikálně lišila od té, kterou jsem pak slýchal v Messerschmittově továrně nebo v týdenících Ufa, promítaných v místním kině.

*

Asi tak po roce mého studia u slečny Pokorné se maminka zeptala, jaké dělám pokroky. Slečna ji s nadšením ujistila, že jsem tím nejlepším studentem, jakého kdy měla.

Moje angličtina byla dílem lásky.

Mimochodem, 2. prosince 1941 se mi podařilo odeslat milostný dopis Judy. Tou dobou jsme už nežili v Československu, ale byli jsme druhořadými občany Protektorátu Böhmen und Mähren v Německé říši. Nicméně pošta do Ameriky pořád ještě fungovala. Spojené státy tou dobou ještě nebyly ve válce — k tomu došlo až o pár dnů později. Chovám tedy jistou naději, že Judy můj dopis dostala. V každém případě na něj nikdy neodpověděla, což mně naštěstí brzy přestalo vadit. Místní krásky Judy v mém srdci plně nahradily.

A se slečnou Pokornou jsem četl své první anglické a americké spisovatele, a to v originále. Moje učitelka byla absolventkou britské internátní školy. Její otec totiž sloužil v Londýně coby obchodní zástupce, takže její angličtina byla opravdová. Proč se jejich rodina vrátila do Československa jen pár dnů před tím, než byla naše země anektována Reichem, to jsem se nikdy nedozvěděl. Tou dobou měl jen málokdo představu o nekonečném zlu jménem Hitler.

Slečna Pokorná měla velice dobrou soukromou knihovničku anglických a amerických autorů. Jen co jsem rychle zvládl základní gramatiku, pustil jsem se do četby Shawa, O'Neilla, Oscara Wilda, Kiplinga, Marka Twaina a O'Henryho.

Ve svých šestnácti, sedmnácti letech jsem už byl autorem několika nedokončených románů o úžasné kariéře českého saxofonisty v hollywoodských night clubech, a zároveň jsem byl autorem vyzrálejšího a dokončeného, i když nepublikovaného románu *Komplex méněcennosti*. Vyprávěl o hrdinkách mých pozdějších románů, Ireně a Marii, a také o kosteleckém jazz bandu.

Jako každý mladý člověk jsem vášnivě četl poezii — básníky českého poetismu, Čapkův jedinečný překlad moderní francouzské poezie. Slečna

Pokorná mi zapůjčila svazek T. S. Eliota. Válka se vyvíjela pro Reich špatně, takže pro nás, nedobrovolné občany, naopak dobře. Byl jsem nasazen v rámci *Totaleinsatzu* v německé fabrice na výrobu bitevních letadel. Tam jsem si na pozadí rámusu vrtaček a pneumatických kladiv recitoval:

Because I do not hope to turn again

Because I do not hope

Because I do not hope to turn

*

Nepředstírám, že jsem význam Eliotových veršů chápal. Ale měly pro mě význam magického zaklínadla. Byl to nejspíš první dotek magie jazyka.

Válka skončila, a já jsem si v jednom pražském knihkupectví koupil výtisk Hemingwayova románu *Sbohem, armádo*, vydaného ve Švédsku, ale v angličtině. Četl jsem a pochopil, co měl český básník Josef Hora na mysli, když dlouho před Marquézem psal o magickém realismu v próze. Na rozdíl od latinsko-americké levice Hora nezaváděl prvky nadpřirozena do prózy, ani nefalšoval historické údaje, které by sloužily ideologickému účelu, ale psal o povinnosti romanopisce poskytovat nekonečnou péči každému jednotlivému slovu. Přesně tak, jak to dělá lyrický básník.

Když jsem si četl Hemingwayův příběh o Catherine a Fredovi, zjistil jsem, že přesně takhle Hemingway psal; tak, jak se mají romány psát. A tak jsem se i já snažil řídit radou básníka a příkladem romanopisce. O mnoho let později laskavě pravil český literární kritik Přemysl Blažíček o mém románu *Nevěsta Texasu*, že v ní není ani jedna slabá stránka.

Ať už měl pravdu, či nikoli — to už se neodvážím posoudit — jedno je jisté: žádný z amerických kritiků by to nikdy neřekl, protože žádný z nich vlastně moje dílo nezná. Mám tím na mysli, že nikdo z nich neví, jak ty knihy vlastně píšu, protože žádný z nich nečte v tom obskurním jazyce nejzápadnějších Slovanů.

*

Mým vnitřním jazykem, již od temných dnů dospívání, byla angličtina. Dokonce jsem si předříkával v tomto jazyce i večerní modlitby a hltal knihy vypůjčené od slečny Pokorné. O pár let později, už jako student filosofie, jsem patřil k těm privilegovaným ve Stalinově Reichu, kteří mohli číst v originále téměř všechna důležitá moderní díla, zapůjčená ze seminární knihovny Katedry anglického jazyka. Zároveň platilo, že čím víc jsem byl pohroužen do těchto knih, tím víc jsem ignoroval českou literaturu. V tomto ohledu bych mohl snad být Guinnessovým laureátem. Ani o mnoho let později, když v Americe vyšel můj román *Tankový prapor* a když jej američtí

recenzenti srovnávali s *Dobrým vojákem Švejkem*, pořád jsem ještě to klasické dílo neměl přečtené...

Američané jsou jazykově nesmírně tolerantní, což je od nich hezké. Často mi blahopřáli k velmi dobré, neřkuli vynikající angličtině. Při každé takové příležitosti jsem se zdvořile usmíval, protože jsem příliš dobře věděl, že to je pouhá americká zdvořilost. Angličtina pro mě pořád ještě byla příliš limitovaným vnitřním jazykem — gramaticky více méně správným, ale idiomaticky? „Píšete nyní anglicky?“ zněla otázka, která obvykle následovala. „Pouze články,“ odpovídal jsem. K psaní článků nepotřebujete být v jazyce doma. Taky jsem se nikdy neodvážil říkat svým článkům „eseje“, protože jsem cítil, že pro tento vznešený útvar **je** moje anglické vnitřní já žalostně nedostačující.

Vždycky jsem vzpomínal na milou slečnu Pokornou, dlouho poté, co se provdala za pražského divadelního producenta, dlouho poté, co jsem já sám začal nový a jiný život v Kanadě. Buď se slečna Pokorná mýlila při posuzování mého jazykového talentu, anebo byly výkonnostní normy v mém rodném městě nastaveny proklatě nízko. Pravdou zůstává, že jsem se anglicky naučil dost rychle — ale jen do určité míry. Do té míry, která mi umožnila číst knihy (nejdřív s kapesním slovníkem, ale brzy už bez něho) a inteligentně o nich hovořit. Ano, diskutovat o literatuře. To se mi náramně hodilo, když jsem se ocitl na Torontské univerzitě, kde jsem pak léta vedl literární semináře. Mé schopnosti v neliterární konverzaci, např. v rozhovoru s lidmi v různých barech či jídelnách, vždy byly a dodnes zůstaly omezené. Zkrátka jsem dosáhl jistého limitu, bariéry, hranice a nikdy jsem tuto překážku nepřekonal.

Čítával jsem Conrada, protože čelil podobnému problému, když se jako dospělý musel naučit cizímu jazyku, ve kterém pak tak exceloval. Graham Greene vždycky tvrdil, že Conrad je nejlepší anglický stylista dvacátého století. Mnohokrát jsem četl *Srdce temnoty* a vždycky jsem se až zpotil, jak jsem se prodíral bohatostí Conradovy slovní zásoby, udiven hudbou temných sentencí. Později jsem se dozvěděl z Ford Maddox Fordových pamětí, že Conradova *mluvená* angličtina měla k dokonalosti velmi daleko.

Ale to mi moc nepomohlo. Conrad *psal* jako kouzelník. Já ne. Zcela jistě ne v jazyce, který jsem si osvojil. A ve svém rodném?

Je to zvláštní a Henry Miller to přesně vystihl. Obklopen zvuky cizího jazyka, kterým jsem každý den velmi dobře mluvil, jak mě zdvořile ujišťovali přátelé, se mé oči, uši, vnitřní smyslové orgány naladily na češtinu mnohem víc a dosáhly vyššího stupně přesnosti, než by tomu bylo v Čechách. Objevil jsem některé kvality mateřského jazyka, kterých jsem si před tím ani nevšiml, protože jsem je užíval podvědomě, mechanicky. Objevil jsem sex-

appeal ženských koncovek, vábivé kouzlo slovesných vidů, rozverně scherzo předpon, a mnoho dalších věcí.

Nicméně jsem i nadále četl v angličtině. Magie Faulknerova, kousavost Waughova, Chandlerův pohled na přírodu i ulici, krása žargonu, Hemingwayova raná hypnotická stručnost. Zkrátka takové věci. A také jsem psal.

Napodoboval jsem? Možná. Pokud ano, tak jen ve smyslu *Imitatio Christi*, jazykem coby náboženstvím, jazykem coby vlastním domovem. A proto jsem nepodléhal nostalgii. Ta stará země s padesáti lety nesmyslné, avšak kruté diktatury, už nebyla mým domovem. Ale jazyk jím zůstal i nadále. Čeština, moje mateřština, jazyk mého psaní.

*

A pak jsem se jednou, popichován přáteli, pokusil překročit bariéru a napsal jsem román rovnou v angličtině. Bylo pro mě radostí cítit, jak člověk tvaruje jednotlivé věty, dialogy, popisy v osvojeném jazyce. Tu a tam jsem použil idiom, který jsem nejspíš zaslechl někde v hospodě, anebo mi ho našeptal sám Marlowe, ten detektiv, nikoli zavražděný dramatik. Ta radost, kterou jsem prožíval, když jsem se cítil být ještě nějakou další lidskou bytostí, protože jsem psal v jazyce, který jsem měl k dispozici jakoby navíc. To byla opravdová radost.

Nicméně netrvala dlouho. Editorky pracující pro mého nakladatele se daly do práce, a když kniha vyšla, nedostalo se jim příliš velké pochvaly. Něco se vytratilo, shodli se recenzenti. Když píše anglicky, něco tam zkrátka chybí. Snad genius jazyka?

Měli pravdu? Mě se neptejte. Editorky si vysloužily můj obdiv, nicméně smíšený s hořkým pocitem porážky. Dívky mi tam sice neopravily příliš mnoho gramatických chyb, akorát udělaly z mojí angličtiny opravdovou angličtinu. V jejich rukou moje slovní zásoba vykvetla, téměř až do conradovské hojnosti. Avšak tyhle květy stvořily ruce těch dívek, nikoli mé vlastní.

*

Recenzenti nikdy nečetli mé romány tak, jak jsem je napsal, tedy v mém vlastním „malém“ jazyce, který byl pro většinu amerických kritiků poněkud „obskurní“. Četli jen překlady. V té době jsem vzpomínal na svou minulost, na všechny ty Sinclairy, Dickense, Dreisery, nemluvě o Curwoodech, Setonech a Edgar Rice Burroughsech. Tyhle všechny jsem četl v pochybných, lépe řečeno špatných, a nejlépe řečeno mizerných překladech, které opravdu urážely citlivé mluvčí toho obskurního jazyka nejzápadnějších ze všech Slovanů. A já se nepřestával divit. Co jsem mohl mít rád na panu Babbittovi, který neustále používal při oslovování vlastních dětí, své manželky a nejbližších přátel druhou osobu množného čísla? Proč jsem ignoroval tu šokující ne-

zdvořilost postav, které oslovovaly lékaře neuctivým „Doktore“ místo „Pane doktore“? Proč jsem nevnímal ty pokřivené věty, otrocky řízené slovosledem originálu? Zněly snad svůdně exoticky? Nebo sladce cize? Proč jsem se nedivil vojenské kapele u Thackerayho, jejíž zavalitý muzikant hrál tak nahlas na cimbál? Proč to všechno?

Zcela jistě nic v jazyce těch překladů nepřipomínalo génia. A přesto ty romány ke mně promlouvaly velmi intenzivně. Dokonce tak intenzivně, že nakonec rozhodly o mé budoucnosti. Pravda je, že Eliota jsem poprvé četl anglicky. O mnoho let později jsem si ho přečetl v údajně dobrém českém překladu, a tam se mi magie jeho „Because I do not hope...“ vytratila. Už jsem připomněl Josefa Horu, který zdůrazňoval úsilí věnované každému slovu — což však překladatel, placený podle počtu slov, pochopitelně ignoroval. Anebo to bylo něčím jiným?

Na nějaký čas jsem se stal v padesátých a šedesátých letech překladatelem já sám. Zkušenost mě později naučila vážit si svých výborných překladatelů v Kanadě. Hořce jsem se tehdy učil, co to znamená očistit text od přemíry pomocných sloves, tak cizích češtině, očistit ho od jasné převahy trpného rodu, přivlastňovacích zájmen používaných v souvislosti s částmi lidského těla, a dlouho to trvalo, než jsem se sám zbavil všech dalších překladatelských chyb, které tak zošklivily americkou magii Faulknerovu, britskou ironii Waughovu anebo čirost Hemingwayova slovníku. Odvážil by se kterýkoli americký monolingvní či dokonce bilingvní nebo trilingvní kritik vyslovit to, co později řekl český kritik o mých větách?

Ne, a nebyla by to jejich chyba. Přestože neznali mé originály, jejich recenze byly málokdy sžíravé, většinou byly naopak pochvalné. A co potom jazyk sám? Co to je, co dělá dokonce i z knih, které nabízejí jen chatrný stín svého originálu, tak příjemný prožitek? Co to je, co umožňuje mladému chlapci v malé středoevropské zemi, ovládané a masakrované cizími okupanty a mocnými velkými bratry, proniknout pod kůži negramotnému černošskému otrokovi z Missouri. Co mu umožňuje proniknout do světa vzdáleného jako hvězdy?

Ano, jazyk může dosahovat nejvyšší krásy. Ale v beletrii je toho mnohem víc, není to jen záležitost jazyka. Styl Chandlerových vět, životní zkušenost Dickensova, ale i Henryho Jamese. Zkušenost životního martýria, ale i sladkosti života. A hodně dalších věcí.

Nechme to koňovi, ten má větší hlavu.

Anebo možná slonovi.

Z angličtiny přeložila Pavla Kloudová

SPRAVEDLNOST

Nespravedlnosti je všude plno. Rodíme se do ní. Někdo je nadaný, jiný hloupý a někdo je génius. Jeden je krásný, druhý nehezky, třetí ošklivý jako noc. Kdo se dožije vysokého věku, nestane se nutně moudrým kmetem; kdo zemře ve dvaceti, nebyl nutně bez šancí se moudrým kmetem stát. V tom jsme produkty nespravedlivé přírody a nedá se s tím nic dělat.

Jsme však také produkty lidského společenství. V něm spravedlnost existovat může, ale jen v omezené míře. Oslepené bohyni, odvěkému symbolu ideálu spravedlnosti, se někde přibližují víc, jinde míň, a někde bohyni ignorují, nebo i popírají. V tom případě přidávají k substantivu *spravedlnost* různá jména přídavná. Výsledkem je nespravedlnost, a ta může být totální, ničím neomezená. Na tomto světě nemůže člověka potkat nic horšího.

Karel Čapek o tom napsal: „*Já viděl takovou bídu, že každý kriminál je proti ní zrovna blahobyť: a přece nás ta nejhorší bída tak neurazí jako křivda. Já bych řekl, že v nás je nějaký justiční instinkt a že vina a nevina, právo a spravedlnost jsou stejně prvotní, strašné a hluboké city jako láska a hlad.*“

Gestapo přišlo Karla Čapka zatknout hned první den okupace Československa, 15. března 1939. Bohužel Čapek, na rozdíl od jiných, podobně spjatých s československou demokracií, do exilu neodjel. Bohudík, zemřel nedlouho před tím, než Gestapo zabušilo na dveře jeho vily.

Totalitní spravedlnosti minulého století tedy Čapek nezažil. Přemýšlel v individuálních pojmech. Nespravedlnost pro něho byla nespravedlností na konkrétním člověku: na nevině odsouzeném, na nevině zostuzeném, na perfidně oklamaném. Jiný český spisovatel, Milan Kundera, na téma totalitních justicií napsal (volně parafrázuji): „*Kdysi jsem si myslel, že nic nebude zapomenuto a vše bude napraveno. Dnes vím, že všechno bude zapomenuto a nic nebude napraveno.*“

Kundera už právní řády totality zažil. Proto jeho sentenci připojuji k Čapkově.

Individuální křivdy nebo nespravedlnosti existují v každém systému. Rozdíl je v tom, že systémy s přídavným jménem pro spravedlnost — třídní, rasová, boží (ve smyslu „církevní“) — dávají daleko větší šanci gangsterům než systémy, kde platí pouze substantivum. Nevěřím na kolektivní vinu a moc ani ne na národní povahu. Po válce se v Československu říkávalo: „*Toho jsou schopni jenom Němci!*“ Za pár let nová totální spravedlnost přesvědčila lidi, že toho, čeho údajně byli schopni jenom Němci, najednou

byli schopni příliš mnozí příslušníci českého národa, který prý má holubičí povahu. Pád komunismu v bývalé sovětské říši se udál po eliotovsku *ne s bouchnutím, ale se zafňukáním* (*Not with a bang but a whimper*). Snad proto si toho zafňuknutí málokdo všiml.

Po pádu sovětské říše odhlasoval československý parlament Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a Zákon zakazující propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů. Když jsem se jednoho člena tehdejšího parlamentu zeptal, jak to, že vzdor takovým zákonům existuje Komunistická strana Československa (po rozpadu státu Komunistická strana Čech a Moravy) s neobratně kamuflovanou leninskou ideologií, poslanec bodře mávl rukou a pravil: „To se tak nebere!“ Což neznamená nic jiného, než že nic se nejl tak horké, jak se to uvaří.

Připojím proto ještě jeden citát z českého spisovatele, tentokrát, když dovolíte, z vlastní novely „Legenda Emöke“: *A časem, velmi brzy, rozhostila se ve mně lhostejnost...ta lhostejnost, která je naší matkou, naší spásou, naší zkárou.*

Jak navazuje na předchozí dva citáty, co znamená, to přenechám zkušenosti a interpretačním schopnostem polských čtenářů.

*

Je tomu tak i v tzv. „vyspělých“ nebo „tradičních“ demokraciích. Pamatujete se na kubánského hošika Eliána, jehož matka se s ním pokusila utéct ve vratkém plavidlu z Kuby na Floridu? Matka při pokusu zahynula, hošika zachránila americká pobřežní hlídka. Eliánovi floridští příbuzní se o něho postarali, obklopila jej láska starších sestřenic, asi nejlepší náhrada za lásku mateřskou. Jenomže zasáhla spravedlnost v osobě demokratické ministryně vnitra Janet Reno. Ta rozhodla, že hoch musí být vrácen biologickému otci, jak je zvykem v demokraciích. Ignorovala tedy rozdíl, jaký prokazatelně existuje mezi demokracií bez adjektiv, jako je americká, a demokracií s adjektivem: lidová, marxistická — nevím, jak Castro přesně říká svému režimu.

Otec, jemuž Eliána vrátili, byl po rozvodu s Eliánovou matkou znova ženatý a u vrchnosti nepochybně dobře zapsán. Je pracovníkem turistického průmyslu, kde dochází ke „styku s cizinci“ a kde se diškerece dávají v dolarech. Rodinný dům Eliánovy floridské adoptivní rodiny přepadla v noci americká policie, hochu unesla a posadila na letadlo do Havany. Přání matky, potvrzené její smrtí, Janet Reno rovněž ignorovala a mnoho Američanů, těch, co jim Mark Twain říkal Neviňátka (*Innocents*) a kteří by se zle bouřili, kdyby jediný policista bez jejich svolení překročil práh jejich domu, s rozhodnutím ministryně souhlasilo.

Brzo nato Oliver Stone, ultralevicový, nicméně slavný režisér, proslulý úpravami historických faktů, aby se mu do filmů hodily, začal natáčet dokumentární opus o Fidélu Castrovi. Tou dobou už byl samozřejmě zapomenut masový exodus Kubánců do Ameriky, k němuž došlo dávno před policejním únosem malého Eliána, a dokonce i ještě nedávnější poprava několika kubánských generálů, kteří veleli Castrovým tankovým vojskům v Ghaně a financovali to — protože Fidél tolik peněz neměl — kšefty se šperky a snad i s drogami. Byli přirozeně obžalováni z malverzací a po kratičkém soudu zastřeleni.

Když se aliance po dobytí Bagdádu dostala do nesnází, Fidél toho pohotově využil, pozatýkal pětasedmdesát disidentů, popravil tři únosce plavidla, na němž chtěli doplout na Floridu (nechtěli výkupné, chtěli se jen dostat do Ameriky), a samozřejmě spoléhal, že vše bude rychle zapomenuto a zavládne lhostejnost, naše spása, naše zkáza.

Oliver Stone svůj film úspěšně dokončil.

*

Když ještě existovalo sovětské impérium, říkával jsem si, že rozdíl mezi americkým a sovětským právem je v tom, že v Americe můžete provést cokoli, a když máte příslušného advokáta, soud vás osvobodí, kdežto v Sovětském svazu nemusíte provést nic, a přestože máte příslušného advokáta, soud vás odsoudí. Povšimli jste si jistě, že adjektivum „příslušný“ používám ve dvojmém významu.

Z lidské paměti dosud úplně nezmizel případ slavného fotbalisty O. J. Simpsona.

Jako hlavní detektiv na něm pracoval Mark Fuhrman, a co zjistil, přijal by každý americký soud jako zcela usvědčující „důkaz z okolností“ (*circumstantial evidence*). O tom mě ujistilo několik znalců americké právní praxe. Jenomže Simpson měl příslušné (ve významu „drahé“, protože schopné) obhájce, a protože ani ti nemohli změnit fakta, uchýlili se k prastaré logické chybě, která byla známa už Aristotelovi, tj. k *argumentum ad hominem*, k poukazu na detektivovu morální nepřijatelnost v politicky korektní (*politically correct*) společnosti. Detektiv totiž odpřísáhl, že nikdy nepoužil „*n-word*“, tj. staré hanlivé označení černocha jako *nigger*, jak je najdete v Twainově *Huckleberry Finnovi* — a proto z několika veřejných knihoven to klasické dílo odstranili. O. J. Simpson byl černocho, a stejně tak jeho chytrý hlavní advokát Johnnie Cochran.

Otázka, zda Fuhrman nikdy nepoužil to slovo, nebyl ovšem výstřel nazařbůh; detektiv zjistil, že Fuhrman kdysi spolupracoval na scénáři o policistech s rádobyscenáristkou Laurou McKinny, s níž měl rovněž krátkou dobu sexuální poměr. Na její přání jí podle pravdy vylíčil zákulisí policejní praxe, a rovněž na její přání jí reprodukoval hovory policistů vedené slan-

gem podsvětí. Scenáristka si to všechno natočila na audio, něco z toho přehrála svému agentovi, ten poznal komerční cenu materiálu v rámci slavného kriminálního procesu, kde byl Furhman hlavním svědkem, takže nakonec se audiopásky dostaly do rukou Johnniemu Cochranovi. Ten je samozřejmě s pompézní demagogií využil před soudem.

Detektiv se bránil. Dáma chtěla prý vědět, jak mezi sebou policisté mluví, on jí to tedy předvedl. V televizi (ne u soudu) realistický charakter té řeči potvrdil slavný spisovatel kriminálních románů Joseph Wambaugh, sám bývalý dlouholetý policajt, jehož první bestseller *The Choirboys* (*Zpěváčci na kůru*) slovy jako je *n-word* oplývají.

Všechno málo platné. Detektivův charakter utrpěl smrtící ránu, nezvratné výsledky jeho vyšetřování na místě činu byly tím psychologickým trikem — snad i proto, že málokdo dnes už ví o Aristotelovi — zpochybněny. Protože vina musí pro porotu být „mimo stín podezření“ (*beyond the shadow of a doubt*), porota O. J. Simpsona osvobodila.

Nebyl to jediný důvod toho rozhodnutí. Simpsonův chytrý advokát v závěrečné řeči (v té nejdůležitější součásti amerických soudních pří) na adresu porotců prohlásil, že mají samozřejmě naprostou svobodu rozhodnout, zda je obžalovaný vinen, nebo nevinen. Rozhodnou-li však, že je vinen, budou si to muset zodpovědět ve svých komunitách. Tenhle argument porotu z naprosté většiny černou definitivně přesvědčil, že obě oběti zavraždil neznámý pachatel. Dodnes ho nevypátrali.

Byl to vlastně *frame-up* naruby. Obvykle *frame-up* (komplot, intrika, falešné obvinění) vede k odsouzení nevinného, tady vedl k osvobození viníka. Detektiv Fuhrman napsal potom o procesu knihu, a po několika letech jinou knihu, která vedla k zatčení a odsouzení muže jménem Skakel z rodu Kennedyů, který před nějakým čtvrt stoletím jako student zavraždil kolegyni. Cokoli si myslíte o Fuhrmanových názorech, jeho detektivní schopnosti jsou mimo pochyby.

Rozdíl mezi spravedlností totalitních států a spravedlností v demokracii se dá vyjádřit právě tím dobře nepřeložitelným slovem *frame-up*. V obou systémech se *frame-up* vyskytuje: v demokracii je výjimkou, v říších totalitních spravedlností je pravidlem. Historické důkazy jistě uvádět nemusím.

*

Dokonalá spravedlnost není prostě v lidských silách. Větší šanci, že váhy oslepené bohyně se nakloní ve prospěch nevinného, mají šťastlivci, kteří žijí v těch velmi nedokonalých demokraciích.

Na spravedlnost dokonalou má monopol Bůh.

Psáno pro Newsweek Polska

PAVEL TIGRID, R. I. P.

Josef Škvorecký

Jako novináře jsem Pavla Tigrida poznal hned po válce, v té relativně svobodné době, nad jejíž svobodou ležel už ovšem stín událostí, které jsme mnozí očekávali a které opravdu a velmi brzo přišly. Články Pavla Tigrida jsem pilně četl v časopisech Lidové strany: po protektorátní žurnalistice, a v tom stínu nad námi, jsem je vnímal jako poselství ducha opravdu svobodného, jaký jsem ve svém dospělém životě slyšel vlastně poprvé.

Tragédie Pavla Tigrida, jako tragédie všech lidí mé generace, byla, že svoboda se do naší vlasti vrátila — pro nás — příliš pozdě. Když se Pavel Tigríd stal ministrem kultury, bylo mu už přes sedmdesát, a předchozích čtyřicet let prožil v exilu, tedy bez přímé zkušenosti, jakou udělala většina národa; ta, co zůstala doma.

Ale pamatuju se, jak mi jeho svobodné poselství, které jsem tak rád čítával v těch lidoveckých časopisech, zaznělo ještě jednou, a velmi silně, někdy na přelomu padesátých a šedesátých let, když mi Miloš Forman dal přečíst Tigridovu zprávu o procesu se Slánským, která se mu nějak bůhvíjak dostala do rukou. Těžko dnes vysvětlit těm, kteří ty doby nezažili, co takové poselství znamenalo; vysvětlit tak, aby se to stalo jejich zkušeností.

Potom, v těch — opět relativně, a mnohem míň — svobodných letech šedesátých, poznal jsem Pavla Tigrida osobně, v norském Oslu, kam mě, opatřeného rukojmím manželky, jako člena pražského výboru PEN klubu pustili. Pak, když jsme já i Zdena sami byli už v exilu a když jsme otevřeli v Torontu nakladatelství zakázaných knih, mohli jsme se s Pavlem setkávat často korespondenčně, ale několikrát i osobně. Pro to, co pro nás jeho přátelství znamenalo, verba mihi desunt. Byli jsme u něho v Paříži, v redakčních místnostech Svědectví, v jeho krásném domě v Hericy-sur-Seine, a jednou, byla to vzácná příležitost, přijel do Toronta. Tehdy jsem poprvé a naposled uviděl na vlastní oči, jakou práci Pavel dovedl se svou výbornou angličtinou udělat mezi cizinci. Mluvil tehdy na slavnostní večeři na univerzitě a obecnostvo anglosaských profesorů strhl k něčemu zcela nevídanému v těch prostorách: k spontánnímu potlesku. Nakonec, jako vzácný dar, svěřil nám svou krásnou a moudrou knihu Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Vydali jsme ji s obálkou Jiřího Koláře: jeden z titulů, které nám i čtenářům udělaly největší radost.

Foto: Michal Růžička

Po pádu starého režimu sehnal Pavel v Praze byt, a když jsme ho a jeho ženu Ivanku jednou navštívili, odvedl mě k oknu a řekl: Podívej se. Mám to při ruce. Bylo to, klidně a s humorem, pojaté Memento mori. Z okna bylo vidět na starý židovský hřbitov.

Kde Pavla Tigrida pochovali, však nevím. Odešel ve vysokém věku, ale přesto příliš brzo. A tragédie jeho pozdního návratu je tragédií příliš mnohých z naší generace.

Udělal mnoho, víc než mnozí, pro návrat svobody do vlasti, v níž většinu života nemohl prožít. Snad se najde někdo, kdo to prostuduje a napíše o tom knihu. Byl by to nejlepší pomník českému novináři Pavlu Tigridovi.

(Listy 4/2003)

TROUBLEMAKERS

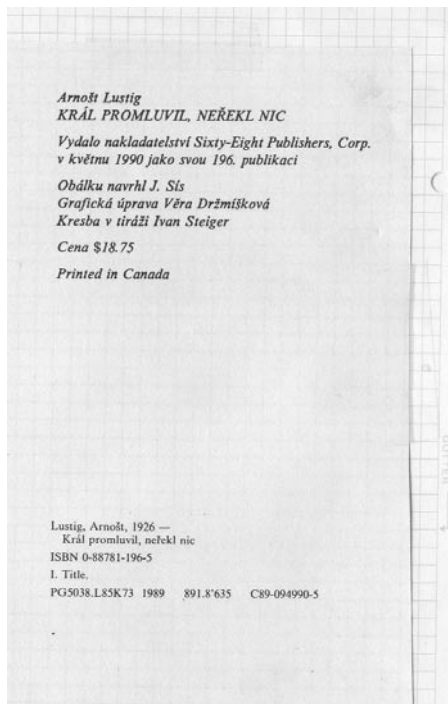
Zdena Salivarová

S „Troublemakers“ má každý nakladatel a redaktor své zkušenosti. Zobrazují se i v literatuře, jednoho takového popsal mistrně Milan Kundera v postavě pana Zátureckého z povídky *Nikdo se nebude smát*. To je ovšem jenom jeden druh lidí, kteří dovedou dohnat nakladatele či redaktora k nepřičetnosti. Grafomani jsou postrach, hrůza, čtvrtodenní zimnice — ale nejsou nic proti tomu, co dovedou někteří autoři, uznání spisovatelé, svého druhu machři, jenže taky pěkná čeládka. Grafomana se dřív nebo později (a víceméně) zbavíte. Ale co se spisovatelem, jehož si chcete udržet, protože víte, že je dobrý, mnohdy vynikající, a jste ochotni podřídit se jeho přáním, jakkoli vás to stojí dny a noci práce navíc.

Mám troublemakery mezi autory našeho bývalého nakladatelství Sixty-Eight Publishers, Corp. rozděleny do několika kategorií a těžko říct, která z nich je snesitelnější.

Autor přepisovatel:

Jejich předsedou bych jmenovala **Arnošta Lustiga**. Je to náš starý a spolehlivý kamarád, ale taky spisovatel, jehož rukopis nikdy, opakují *nikdy*, NIKDY není definitivní. Dodá ho, je skvělý, okamžitě vydatelný, s velkou šancí na úspěch u čtenářů. Redaktorských zásahů je potřeba pramálo. Plácne si a kniha jde do sazby. (Musím poznamenat, že moje písárky si svého zaměstnání považovaly. Vždyť je to radost,

opisovat pro tisk knížky, příběhy, při té práci se bavit a ještě dostat mzdu. „Nikdy si tak dobře nepočtu, než když knížku sázím.“ Tak se mi přiznávaly všechny. Jednou jsem Ivanu při sázení přistihla v slzách. Tak se dojala nad osudem Kunderova pejska v románu *Nesnesitelná lehkost bytí*).

Poslední Lustigův román *Král promluvil, neřekl nic* jsme začali sázet dost dávno před sametovou revolucí. Musím podotknout, že Arnošt šetří papírem — zvyk snad z koncentráku. Nepíše, jak se má, ob řádku, nýbrž s mezerníkem nastaveným na jedničku, a rukopis nikdy nedodá čistý, nýbrž snad ještě na poště, než ho odešle, vpisuje do té nepatrné mezery mezi řádky téměř nečitelná vylepšení. *Král promluvil, neřekl nic* měl bratru tři sta stránek. Vysázeli jsme, poslali autorovi korekturu. Vrátil ji rychle, ale běda! Co odstavec, to změna, vpisovaná mezi ještě užšími, vysázenými řádky mravenčím rukopisem k nepřečtení, po stranách nové a nové formulace vět, vsuvky, škrty. S písáčkou a pomocí lupy jsme korekturu přece jenom provedly a odeslaly autorovi. Trvalo nám to dost dlouho. Autor mezitím telefonoval obden, kde je kniha. Místo knihy dostal druhou korekturu, obratem ji vrátil, stejně počmáranou miniaturním písmem, opět seškrtanou a předělanou. Často do ní vracel

prapůvodní text. Běda, ale spolky jsme to podruhé a sazbu upravily podle autorova přání. A tak se to opakovalo ještě snad třikrát, až přišel listopad 1989. Autor byl jedním z prvních v Praze. Rozhodl se, že knihu nabídne pražskému nakladateli s tím, že my mu dodáme naši x-tou, nedoopravenou sazbu, on že si to v Praze zařídí. Ulevilo se nám a neulevilo. Knihu jsme slíbili našim čtenářům, tedy těm, co v exilu po léta naše knihy četli a předpláceli. Co dělat? Vracet předplatné? Nabídnout náhradu v podobě jiné publikace? Zoufalá situace. Rozhodli jsme se tedy vydat knihu ve spolupráci s pražským nakladatelem, aby se vlk nadržal a koza zůstala celá.

V roce 1990 jsem přijela poprvé do Prahy a navštívila tamní písáčku, abych od ní získala konečnou podobu sazby. Zoufala si stejně jako já už před dvěma lety. Přepsala, opravila a sdělila mi, že za

celou tu práci dostala kytičku karafiátů. A román v té podobě stejně nevyšel. Autor se nakonec rozhodl, že z jednoho obsáhlého románu vyrobí tři novely. Ty snad v Čechách vyšly.

Inu, střílel si z nás ze všech. A ne poprvé. Když jsme se v počátcích našeho nakladatelství chystali vydat mu román *Miláček*, sbírali jsme od čtenářů objednávky, abychom rozumně odhadli náklad. Sešlo-li se objednávek pět set, troufli jsme si na tisíc výtisků. A na *Miláčka* se objednávky jen hrnuly, a to ze všech konců světa. Ze samé radosti jsme natiskli tři tisíce výtisků a hbitě je rozeslali, čekající na platby. Ouha! *Miláčkové*, v těch lepších případech, chodili zpátky se stručným vysvětlením: „Tuto knihu jsem neobjednal, proč mi ji posíláte?“ V horších případech se nevyžádaná zásilka vůbec nevrátila. Arnošt se později přiznal. Ve snaze získat nám čtenáře přiměl své přátele a známé po světě, aby si u nás objednali *Miláčka*. Nezávazně, ovšem. A tak se stalo, že ty stovky objednávek byly plané. Přátelé a známí byli většinou velmi nezávazní přátelé a známí. A tak nám autor udělal velice velkou medvědí službu. Ten třítisícový náklad *Miláčka* jsme prodávali ještě mnoho let a ještě něco zbylo. Aspoň ho bylo dost pro školní a městské knihovny ve vlasti, kam jsme po revoluci rozposlali zbytek našeho skladu.

Ale nic ve zlém. Autoři bývají všelijací, a že nám někteří dali zabrat, nemění nic na skutečnosti, že se dobře zapsali do české literatury, což budiž mottem pro další případy, které tu uvedu.

Autoři netrpěliví až agresivní:

Jedním z takových netrpělivců byl **Milan Nápravník**, surrealistický básník žijící v Německu. Z jeho sbírky, řekli jsme si, uděláme prestižní publikaci. Každému musí být jasné, že surrealistického básníka si objedná jenom pár čtenářů. Náklad tři sta, čtyři sta výtisků? I to je asi moc. Ale prestiž je prestiž, ohlásili jsme sbírku v katalogu a čekali s vydáním, až se sejde rozumný počet zájemců. Knihu jsme vysadili, autor přečetl korektury a čekal. I my jsme čekali. Objednávek se po roce sešlo sotva sto. Nedočkavý autor si patrně odřekl mnohou radost a poslal nám peníz na vydání. Rychle, rychle, ať už je to venku. Nojo, vydat. A co ta režie kolem? Vydat sto výtisků by jeho peníz nezaplátil. Otáleli jsme a čekali na další objednávky. Nijak se nehrnuly. Nakonec autor ztratil trpělivost, napsal rozhořčený dopis, že si knihu už vydat nepřeje, když do ní zřejmě nemáme chuť. Co teď? Přestože byla sazba hotová a inzerovaná v katalogu, dílo jsme oželeli a investovaný peníz autorovi vrátili. Kolik jsme ztratili my, se nepočítalo.

Jiný autor nedočkavec byl **Pavel Javor**. Exilový básník, z jehož poezie bylo jasné, že miluje Jaroslava Seiferta. Ale slušelo se vydat exilového, ne špatného básníka, známého právě exilovým čtenářům; čili vzdát tribut, ocenit člověka povznášejícího exulantské duše.

Šlo o malou sbírku *Plamen a píseň*, velice útlou knížku, ale přece jen silnější, než byla ta první, kterou jsme mu vydali, *Nápěvy*. Ta nepotřebovala ani knihaře, pouze sešivačku. Objednávka opět pomálu, ale režie nebyla zas zdaleka tak veliká jako u výboru z Nápravníka. Nicméně jsme váhali. Takový sešitek — spíš by se hodil jako bonus, dar věrným čtenářům zdarma. Kolik toho natisknout? Za jakou cenu? Vydání jsme odkládali podobně jako v případě našeho surrealisty, až se přece jen sejdou nějaké objednávky. Autor se hlásil čím dál častěji. Ke konci už skoro denně. A čím častěji se ohlašoval, tím méně se mi chtělo sbírečku vydat. Až se mi jednou Pavel Javor připlétl i do snu. I tam se mě naléhavě ptal, kdy už ta sbírka vyjde.

Byly dvě hodiny ráno a mě ten sen probudil. Už jsem neusnula. Tak mu to snad vydáme, ať už dá pokoj! Nojo. Básník tu noc, kdy se mě tak naléhavě ptal, kdy už ta jeho knížka *konečně* vyjde, zemřel. Ve dvě hodiny ráno.

Autoři žalovatelé:

Inu, **Jiří Hochman**, lidská tvář v exilu, na ty jsem byla citlivá, ale napsal atraktivní titul *Český happening*, satiru na situaci v Čechách let normalizace. Rukopis delší než záhodno, potřeboval zkrátit. S jeho souhlasem jsme ho dali zkrátit kamarádce Jarce Blažkové, známé slovenské spisovatelce, a byli jsme přesvědčeni, že to knize prospělo. Pravda, spěchalo se, a přiznávám: měli jsme taky strach, že když mu pošleme zrevidovaný rukopis k revizi, vrátí jej do původního, asi třikrát tak tlustého stavu.

Kniha vyšla, zvoní telefon a v něm velmi nevlídný, nadurděný hlas: Budu vás žalovat! Rozmyslel si to, nežaloval, ale nepřitelem zůstal.

Pak nám František Janouch ze Švédska, který se vyznamenal řadou prospěšných skutků, zejména zásluhou o Nobelovu cenu pro Jaroslava Seiferta, doporučil k vydání paměti **Arnošta Kolmana**, starého komunistického agenta. Paměti byly sice bohužel napsány v ruštině, ale Janouch nám doporučil překladatele. Jméno mi vypadlo, ne však překladatelova reakce.

Můj manžel měl křesťanskou slabost pro osobnosti české historie, které národ víceméně zavrhl pro různé kolaborace. Chtěli jsme vydat autobiografie tří českých hereček, které pokračovaly v kariéře v nacistickém Německu. **Adina Mandlová, Lída Baarová a Anny Ondráková** — ta poslední zcela nevinná kolaborací, pouze se vdala za boxerského velmistra Maxe Schmel-

linga, který ovšem neměl nacisty v lásce, proto ho poslali padnout v padákovém přepadu Kréty, kde však pouze utrpěl těžká zranění. Z trilogie vyšly pouze první dva díly, protože Anny Ondra mezitím zemřela.

Pak dostal Josef ještě vachrlatější nápad. Od mého bratra, dlouholetého mukla, se dozvěděl o **dr. Teunerovi**, jenž smutně proslul jako vůdce protektorátního Kuratoria pro výchovu mládeže, a zcela jinak jako vězeňský lékař-mukl v českém gulagu, kde si ho všichni vězni velice chválili. Manžel mu napsal, Teuner ze Západního Německa slíbil, že paměti napíše, jen co půjde do penze, neboť se po odchodu z Čech oženil s mladou ženou a měl s ní dítě.

Když nám František Janouch nabídl paměti svého tchána Kolmana, dostal Josef nový nápad: vydáme paměti bývalého kolaboranta s nacisty a bývalého značně velkého zvířete v Sovětském Svazu (jednu dobu byl Kolman dokonce předsedou Sovětské Akademie věd). Bude to jakési názorné rovnítko mezi nápadnými podobnostmi obou režimů, které mnozí dodnes chtějí zrušit. Jenže z plánu sešlo dřív, než se rozjel, protože v penzi Teuner téměř okamžitě zemřel.

Zbyl tedy Kolman. Poslali jsme smlouvu překladateli, jehož jméno mi vypadlo, vrátil ji podepsanou, a než uplynul snad týden — možná víc, ale doba to byla kratičká — přišel od něho z Evropy výhružný dopis. Žádal okamžitě slíbených pět set dolarů zálohy, jinak nás bude — hádejte co? Žalovat, přirozeně. Z vydání sešlo.

Vdovy

Také vdovy jsou někdy *pain in the ass*, abych se vyjádřila slušně. Týká se to **Voskovcových Pamětí**, z nichž napsal jen první kapitulu, takže jsme po jeho smrti místo nich čtenářům nabídli upravenou disertační práci Michala Schonberga *Osvobozené divadlo* — a čtenáři byli spokojeni. Jenomže čert nikdy nespí a vdova teprve ne. Christina Voskovcová, Američanka, která možná vůbec neměla tušení, za koho byla vdaná, začala řídit, a to velice agresivně. Pořád vyhrožovala žalobami, že jsme v *Osvobozeném divadle* použili ten nebo onen citát bez jejího svolení a že nás — už víte co. Schonbergova kniha je vědecká práce a citace do určitého rozsahu, který Michal při úpravě dodržoval, nejsou žalovatelné. Nicméně paní Christina byla asi přesvědčena, že by se dalo na mrtvém Jiřím něco vydělat. Ani v tomhle případě k žalobě nedošlo: paní Christina si patrně spočítala, že advokáti by ji stáli víc, než kolik by dostala za ty citáty.

Výjimkou mezi vdovami byla **Reggie Hostovská**. Na rozdíl od jiných to byla Američanka s mozkiem. Skvělá žena. Nikdy se neptala po honorářích, na-

opak založila Cenu E. H., již dotovala rok co rok tisíci dolarů, a tak pomohla, emocionálně i materiálně, nejednomu českému autorovi v disentu i v exilu.

Nejlegračnější žalovatelka byla **Adina Mandlová**. Tykaly jsme si. Jak k tomu přišlo, Bůh ví. Nějak spontánně. Vydali jsme jí paměti *Dneska už se tomu směju* ve třech vydáních a byla snad jediná z našich exilových autorů, jíž jsme zaplatili autorský honorář. Však nám vydělala, zasloužila si to. Byli jsme ve velmi přátelském vztahu, někdy mi volala, abych jí šla koupit chleba, že krmí holuby na balkoně a že jí došel. Dost mě to zdržovalo. Ale Adině bylo lépe vyhovět.

Jednou ale volá a říká: „Poslyš, já tě budu žalovat.“ „A proč, Adino?“ „V těch Seifertových pamětech je o mně zmínka. Že do hospody té a té chodila též Adina Mandlová, herečka se špatným svědomím.“ „A jak mě chceš žalovat za to, co napsal autor? Nakladatel přece není cenzor!“

Asi to nemyslela vážně. Prostě ji Seifert namíchnul. Zůstaly jsme v docela dobrém vztahu až do její smrti v Čechách.

Legrační byla taky **Lída Baarová**. Josef s ní udělal knižní interview, které jsme vydali pod názvem *Útěky*. Taký dobrý titul, který nám pomohl finančně se vzkřísit. Jenomže ona po sametce všechno v té knize totálně popřela a sepsala jinou verzi svých pamětí s Františkem Kožíkem. Tam tedy lže, jako když tiskne. Asi si dala dohromady, že v *Útěcích* byla zbytečně pravdomluvná.

Jak vidíte, s autory se nakladatelka nikdy nenudí. Těch nevydaných, pouze připravovaných knih bylo víc. Některé jsme chtěli zařadit do katalogu, abychom nakladatelství vylepšili kapitálovou základnu, jiné proto, že se nám líbily a vydat jsme je chtěli. Těch prvních jsme nelitovali, přežili jsme to. Těch druhých nám bylo líto.

O KNÍŽKÁCH, KTERÉ NEVYŠLY V 68 PUBLISHERS

Jednou za rok, případně za dva roky vycházely v Torontě nakladatelské nabídkové katalogy Sixty-Eight Publishers, aby umožnily zájemcům objednat knížky a nám, náhodným čtenářům doma, získat přehled o tom, co se vlastně vůbec děje v exilové literatuře. Dnes, po letech, ne-li desetiletích jsou tyto katalogy zdánlivě už jen sběratelským artiklem. Knížky už jsou dávno rozebrány, nakladatelství neexistuje a soupisů knížek vydaných v Sixty-Eight i jinde už bylo publikováno několik. Proč se tedy k dávno neaktuálním nakladatelským katalogům vůbec vracet?

Protože kromě informací o tom, co v 68 Publishers vyšlo, nabízejí i informaci o tom, co mohlo vyjít a nevyšlo. Ne všechno, co Škvorečtí k vydání plánovali, totiž nakonec získalo pořadové číslo jejich edice. Nedělám si legraci: jediné z tohoto a podobných zdrojů se dozvídáme o existenci rukopisů, které se nestaly knihami, ale které přesto do kontextu české a slovenské literatury těch dob nezpochybnitelně patří. Rozhodli jsme se tedy po osudech některých z nich zapátrat.

Rubriku jsme otevřeli článkem Zdeny Salivarové, v němž autorka vzpomíná na některé podobné případy, zvláště na případy charakteristické složitou komunikací s autory. Důvodů, proč některé ohlášené či předběžně anoncované knížky nakonec nevyšly, bylo však mnohem více. My se budeme pídit především po osudech takových rukopisů, případně, budeme-li mít tu možnost, alespoň dodatečně je čtenářům Dannyho představíme.

První rukopis, který připomínáme následujícím článkem Josefa Škvoreckého, se nakonec knižní podoby dočkal. Jeho autorkou je známá slovenská spisovatelka **Jaroslava Blažková**, nazývá se **Svatba v Káni Galilejské** a Škvorečtí ho čtenářům ohlásili již v prvních svých katalogích na počátku sedmdesátých let. Knížka nakonec vyšla poprvé v Bratislavě v knižní edici časopisu *Aspekt* v roce 2001 jako soubor povídek (Škvorečtí zřejmě zamýšleli vydat jen tu titulní, která vznikla již v polovině šedesátých let).

V dalších číslech Dannyho se budeme postupně věnovat případům známým a mnohokrát připomenutým (Paměti Jiřího Voskovce), ale i knížkám, které nevyšly pouhou shodou okolností, a také těm, které zůstaly pouhými nápady svých autorů a nikdy nebyly dokončeny.

(mlp)

ODLOŽENÁ SVATBA

Josef Škvorecký

Svadbu v Káne Galilejskej jsem poprvé četl před více než pětatřiceti lety v rukopise. Bylo to v té podivné době, kdy se zdálo, že se komunismus roz-pouští, literární kritiky okouzlovala sémiotika a dekonstruktivismus a kulturní tajemník Strany Hendrych bojoval proti teroru snobů. Nás, kteří jsme nebyli jeho soudruhy, postavil touhle svou kampaní do nepříjemné situace. Nemohli jsme s ním veřejně souhlasit, ačkoliv pojem, který úřední cestou razil, se nám výjimečně nezdál tak hloupý. Nemohli jsme ovšem veřejně říct, že jakýkoliv teror je možný právě jenom v té divné době totality. Ostatně souhlasit v čemkoliv s tajemníkem znamenalo vystavit se nikoli kritice profesionálních kolegů, nýbrž brutálnímu zneužití. Tak jsme mlčeli.

První román Jaroslavy Blažkové, *Nylonový mesiac*, byl ve slovenské literatuře událostí, a byla to událost i pro mě. Ne proto, že Jaroslava napsala příznivou kritiku mých Zbabělců, o nichž existoval úřední názor, že je to román, kde se plívá na posvátné hroby. Román Jaroslavy Blažkové se mě zmocnil jako málokterá próza té doby.

Její druhá próza, *Jahniatko a grandí*, vyšla už v době okouzlení Derridou a Metzem a vyvolala proto „búrlivú diskusiu“. Nepamatuji se už sice, do jaké míry byla skutečně „búrlivá“, ale fakt je, že prózy Jaroslavy Blažkové se nevyznačovaly ničím, čím se podle okouzlených kritiků měla próza vyznačovat. Nebyly modelové, tj. nebyly to odvary z Franze Kafky ani ze Samuela Becketta.

Mě se v téhle době zmocnil příběh stárnoucí flétnistky, zasazený do bezpečné znalosti, zdálo se mi, slovenské vesnice, do bezpečné znalosti, a tím jsem si byl jist, života. Jenže pak s námi zatočil vír událostí a vyhodil nás na břeh krásného jezera Ontarijského.

Pro Jarku nebyl nedobrovolný přelet Atlantiku snadná záležitost. Zpočátku se těžce vyrovnávala se společností zamčenou pro ni neznalostí jazyka, se vzpomínkami na jinou a milovanou zemi, jejíž jazyk znala líp než jiní. Ale přemohla všechny deprese a choroby z depresí, naučila se nový jazyk překvapivě brzo a četla a četla. Jeden čas chodila dokonce na moje přednášky o americké literatuře a její milá přítomnost ve třídě posilovala mě v mých vlastních depresích a nejistotách. Když potom moje žena založila nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontě a já jí dělal redaktora, vzpomněl

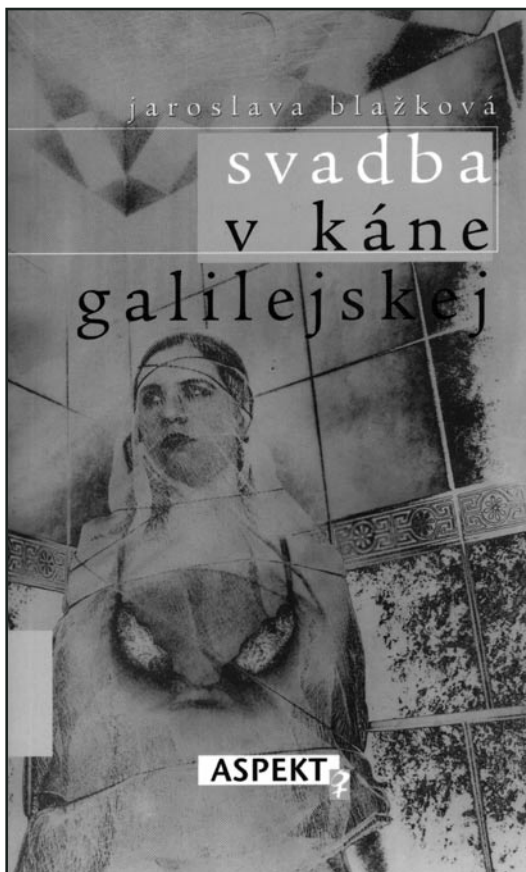
jsem si na příběh stárnoucí flétnistky, který ve vzpomínce nabyl magického koloritu. Ale Jarka váhala, myslím, že se jí přihodilo něco jako Hemingwayovi, jenž na rozdíl od Faulknera rovněž četl kritiky. Pomáhala nám však, kde se dalo, jednu dobu redigovala místní české a slovenské noviny, a pro nás četla rukopisy, desítky a desítky po celých těch dlouhých dvacet let, opravovala mi slovenštinu některých mých postav, ještě zcela nedávno mi pomohla zdolat horu sto dvaceti románů, které jsem musel přečíst a posoudit pro irskou literární cenu — a měl jsem na to pouze tři měsíce.

A psala. Jedna nebo dvě povídky vyšly v anglickém překladu v literárním časopise *Canadian Fiction*,

ale příběh flétnistky nechtěla dát z ruky. Pak s námi vír světa opět zatočil a na první cestu do staré vlasti jsme jeli, já a moje žena, s Jarkou společně. A teprve deset let od té nezapomenutelné cesty přišla Jarka k nám do Toronta a konečně mi dala příběh o flétnistce. Před několika dny se vrátila z Bratislavy, řekla, že právě prožila nejkrásnější týden svého života.

Když odešla, otevřel jsem knihu s nedůvěrou. Několikrát za těch dvacet let, co jsem své ženě dělal redaktora, přesvědčil jsem se nad rukopisy propašovanými z Prahy, že vzpomínky opředou text, kdysi obdivovaný, korunou magie, ale když si jej člověk po letech přečte znovu, ukáže se, že magie byla falešná.

Četl jsem a s radostí jsem zjistil, že magie tohoto textu zůstává stejná, jakou mi uchovaly vzpomínky. Příběh deštivé svatby, s nepřilíš půvabnou ne-

věstou, s rituálem povinného alkoholu a povinného tance, viděný s tísnivou přesností očima dívky, která je duchem jinde a uprostřed povinné radosti se jí zmocňuje zoufalství — to všechno zářilo jako tenkrát, když jsem Jarčin rukopis četl poprvé.

Pak už jsem se s důvěrou ponořil do ostatních příběhů knihy. V každém je jádro, které uvízne v paměti — ať je to „Příbeh vestálky“, historie šťastné dovolené v idylické vesničce v Novém Skotsku, již pozvolna proniká vestálčino neštěstí, až ji nakonec pohltí, anebo ironická tragikomedie „Panychídy za Žofinku“, kde hostitelka Helga prohlašuje, že vzpomínkové shromáždění za mrtvou přítelkyni nebude žádná hostina. Truchlící kamarádka, jedna po druhé, snášejí na Helžin stůl nejvybranější lahůdky kanadské kuchyně, až vznikne pravá kornukopie a nepříjemná návštěvnice z Bratislavy promluví jako komentátor císařových nových šatů: „Takto vy si tedy v tej Kanade užíváte! Nečudo, že ste všetky také vypasené!“ A hluboký a nebezpečný kanadský les v povídce „Hurón“, který splní zlé předtuchy ženy umírajícího lékaře a zakončí poslední dny toho manželství nečekanou jinou smrtí. Nebo jiná, tragická komedie povídky „Cesta do N.“, kontrapunktované refrémem absurdního svědce: „Kúpim vám všetko. Já vám kúpim roštenku.“

Sled příběhů uzavírá přízračná situace povídky „Zahrada rozkoší pozemských“, mistrný dialog přes zeď neporozumění mezi matkou a synem, jímž sbírka poeovscky vrcholí.

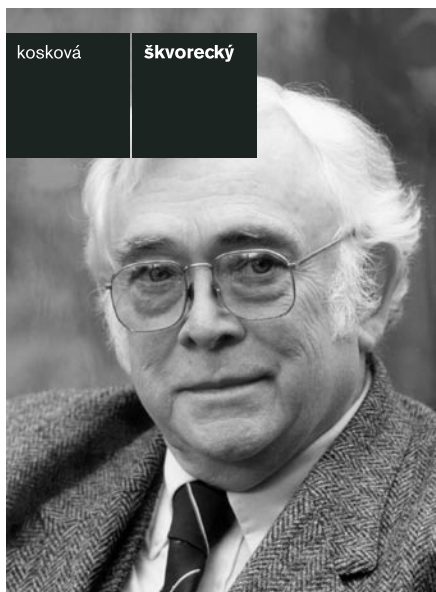
Zdá se mi, že *Svadba v Káne Galilejskej* mé drahé přítelkyně Jaroslavy Blažkové je událost podobná té dávné, na jejíž hrdiny před čtyřiceti lety svítil krásný nylonový měsíc.

KAPITOLA O PULCHŘE

Helena Kosková

Hra s literárními žánry, započatá v *Nevysvětlitelném příběhu*, pokračuje i v nové knize Josefa Škvoreckého *Pulchra*, napsané v letech 2001-2002, která vyšla v nakladatelství Petrov na podzim roku 2003. Rozsahem je to delší povídka nebo novela a žánrem směs horroru, science fiction a utopie. Je to současně opět literární hold Poeovi a Lovecraftovi. V jeho novele *V horách šílenství* je vypravěčem geolog, vedoucí mezioborové expedice Miskatonické univerzity do Antarktidy. Vypravěčkou *Pulchry* je mladá žena, která na Miskatonické univerzitě absolvovala historii a paleontologii. Také ona se zúčastní mezioborové výpravy, tentokrát na planetu Pulchra. Kosmická loď má označení A10E749-O-119-E-09P, obsahuje tedy všechna písmena jména E. A. Poe. V Lovecraftově duchu končí Škvoreckého novela maximální hrůzou, účastníci výpravy jsou svědky zničení Země asteroidem, a protože se už na Pulchru nemohou vrátit, páchají sebevraždu pomocí jedu.

Na rozdíl od Lovecraftova horroru zasazeného do autorovy současnosti je Škvoreckého novela současně blízka žánru science fiction — odehrává se v roce 3135 po Kristu podle letopočtu Země, v roce 3140 po Kristu podle letopočtu planety Pulchra. Vysvětlení tohoto rozporu je jednou z četných aluzí, které postupně vypravěče i čtenáři naznačují, že *Pulchra* je také utopií, zrcadlovým obrazem

našeho světa, který však není zatížen dědičným hříchem. Astronomové z Pulchry byli přímými svědky Kristova narození i smrti, jejich datování je proto přesnější než svědectví apoštolů, které vznikalo s časovým odstupem:

Na Zemi se v tom půlstoletí, kdy se narodil a potom zemřel na kříži, přihodilo mnoho věcí. Pohroma římské armády v Teutoburském lese. Císař Augustus, tvůrce impéria, zemřel, nastoupil Tiberius. Ovidius napsal *Proměny* a císař ho vypověděl z Říma. Anglie dostala prvního skutečného krále, když Augustus uznal Cymbelina a dal mu titul *Rex Brittonum*, a ten pak Ovidiovi poskytl přístřeší. Zavraždili Caligulu. Dějepis pravěku mě vždycky zajímal. Zнала jsem ho dobře.

Tohle všechno a mnoho jiného. V Číně vládla dynastie Han. Událost na Golgotě potom, historicky brzy potom, změnila svět. Na příští skoro tři tisíce let.¹

Vypravěčka sdílí autorův zájem o historii, což ji ve světě její současnosti a naší budoucnosti staví do role naprostého outsidera a podivína. Patří do kategorie Škvoreckého postav, které jsou spojnicemi mezi dvěma světy, jako např. vypravěč *Legendy Emöke* nebo *Lvičete*. Byla vychována po smrti svých rodičů strýčkem, který byl posledním duchovním správcem farnosti Winnetka. Jeho postava je jakousi variantou důstojného pána Melouna a jeho rozhovory s vypravěčkou nenásilně akcentují náboženské motivy, které se z podtextu hluboce cítěného křesťanského humanismu převážně většiny Škvoreckého prózy dostávají přímo do textu jako jeho dominantní část.

Je typické pro Škvoreckého poetiku, že pro reflexi vážných náboženských a existenciálních témat volí a do jisté míry paroduje žánr science fiction, značně pokleslý v současné literární a především televizní formě. Obrací jeho schémata naruby, místo happy endu je text zarámován scénou návratu na Zem a objevením asteroidu, která jej otvírá a která pokračuje v závěrečné scéně apokalypsy. A tato apokalypsa je v textu výslovně přirovnávána k filmovému kýči:

Apokalypsa se podobala utopickým kýčům na filmovém plátně, které najednou nabyly prorockého rozměru. Kolem nás začaly létat chytré rakety, které měly zasáhnout odporný asteroid, ale všechny ho minuly. Hlasy v rádiu se změnilly v zoufalý křik, potom na Zem narazil první, největší asteroid a hlasy rázem zmlkly. Země v dálce před námi se rozlomila, vysoko do prostoru vyrazily žhavé plameny uvolněné lávy a dva zbývající asteroidy, jeden po druhém, rozbíjely obě trosky naší planety. (s. 135-136)

¹ Josef Škvorecký: *Pulchra. Příběh o krásné planetě*. Nakladatelství Petrov, Brno 2003, str. 76-77. Všechny údaje v citátech odkazují k tomuto vydání.

Přesto, či právě proto, že se text zabývá i vážnými náboženskými otázkami, je to současně zábavné a napínavé vyprávění. Jedna vrstva humoru je založena na zklamaném očekávání žánrových schémat. Dobrým příkladem je už přistání kosmické lodi na planetě. Lingvisté a psychologové připravili složité zvukové kódy, kterými se lidé po způsobu Spielbergova filmu *Blízká setkání třetího druhu* mají dorozumívat s obyvateli planety. Jako odpověď se ozvou saxofony, které na Zemi už dlouho nepoužívají, a potom hlas ředitele hlavního observatoře, který mluví, stejně jako všichni obyvatelé Pulchry, perfektní americkou angličtinou. Jejich jazyk je pouze kultivovanější a spisovnějším verzí jazyka pozemšťanů.

Dalším zdrojem komických scén jsou četná nedorozumění mezi členy posádky kosmické lodi a obyvateli planety. Podtitul „Příběh o krásné planetě“ i název první kapitoly, *Planeta s růžovou korónkou*, naznačuje, že se jedná o utopickou verzi světa, možná také o druhý pokus Stvořitele po zklamání z lidí, kteří poničili jeho dílo. Nebo snad naopak, snaha o svět, který „nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však užíme tváří v tvář“ (s. 60). Pulchra je geograficky přesnou kopií Země, liší se od ní pouze tím, že na ní nejsou města, ale jen vesnice. Kolem rovníku je ještě pás lesů, až k obratníku. Lidé jsou krásní individuální krásou, která na Zemi už dávno ustoupila uniformitě. Ozývá se zde také Škvoreckého konstantní metafora dokonalé krásy, saxofon:

Muzikanti, kteří na ně hráli, seděli v první řadě. Saxofony se stříbrně leskly, měly zlatou patinu, byly různě velké a tekla z nich melodie, která mi, bůhví proč, připomněla med. Pláštve medu. Z těch houkaček se krásně táhnul, houpal, někam odvanul můj smutek. Dlouho, dlouho. Potom mi na mysl přišel pes. Med byl z Pulchry, ne od nás ze Země. (s. 96–97)

Technika je na Pulchře daleko vyspělejší, ale slouží jen lidem prospěšným účelům. Nikdo tady nevládne, jsou jen úřady, které řídí určité oblasti. Četné aluze na bibli naznačují, že se jedná o vizi světa, ve kterém lidé nikdy nebyli vyhnáni z ráje a zatíženi dědičným hříchem. Byli sice díky své vyspělé technice svědky událostí na Golgotě, ale nedotýkaly se jich přímo, nepotřebovali Ježíšovu oběť. Vypravěčka jediná, díky křesťanské výchově, pozná v Pulchře obdobu biblického ráje. Ženy zde nerodí v bolestech, ale snášejí vajíčka, ze kterých se vylíhnou děti. Muži i ženy jsou v podstatě asexuální bytosti, které pohlavnímu životu vymezují jen dvě období, ve kterých zplodí děti. Mimomanželský sexuální styk neexistuje. Mají velice

harmonický vztah ke zvířatům, která nezabíjejí, dokonce i červ v jablku je pečlivě ochraňován. Stejně pečlivě se starají i o přírodu, kterou nedevastují. Neznají slovo Bůh, nahrazují ho slovem Stvořitel, ke kterému odcházejí, když se jejich čas naplnil.

Vypravěčka nachází v tomto světě mnohé, o čem hovořil její strýc, který věřil, že všechno stvořil Bůh:

Všechno. Všechno v člověku i v přírodě. A člověka z prachu země a vdechl mu do nosu život . . . Všechno stvořil On. Člověk může jenom bádát, jak je co uděláno, ale stvořit sám nemůže nic. . . . *Creatio* je toliko *ex nihilo*, pravil strejček. (s. 100–101)

Na rozdíl od obyvatel Pulchry byl i on jen nedokonalým člověkem, který hřešil nestřídmostí v požívání alkoholu i on byl zatížen dědičným hříchem:

„Nikdo, víš, Magdalénko,“ pravil a hlas se mu třásl, něco strašného. „Nikdo nedokáže — po tom, co vyhnal Evu s Adamem — tak — nikdo nedokáže. . . .“ Věděla jsem, že se mu netřese jen hlas. Třásla se mu duše. (s. 91)

Ostatním členům kosmické lodi je strýčkův svět křesťanské tradice stejně vzdálený jako cizí planeta. V jejich světě je krása, tělesná i duševní, už dávno nahrazena „uniformitou vzhledu a řeči“. Slovo láska je zaměněno za slovo vztah, který však je naprosto liberální. Kongres právě zahájil debatu o legalizaci nekrofilie a lidé mohou odkazovat svá těla k tomuto účelu, aby se zabránilo vraždám. Nekrofilie už nemá být označována za deviaci, ale za druh sexuální volby. Na eventuální výčitky svědomí je k dispozici lék Conscientin. Roli Stvořitele přebírá Společnost Cloning Limited, vyrábějící klony. Univerzitní učitel vypravěčky se domnívá, že jejího strýčka, kněze, zaměstnává ministerstvo turismu. I jméno jeho farnosti, Winnetka, připomíná dávno ztracený svět, který je blízky autorovi. Je to nejen skutečné předměstí Chicaga, ale také aluze na koncert Boba Crosbyho, který se tam konal, a na slavné swingové sólo pro basu a bicí nástroje, „Big Noise From Winnetka“.

Na počátku čtvrtého tisíciletí je minulost nezajímavá a dávno zapomenutá. Vypravěčka jako jediná si vzpomene, proč se jejich kosmická loď jmenuje Templeton: „J. B. Templeton byl snad někdy v polovině třetího tisíciletí prezident Spojených států, jehož zavraždila milenka se svým novým milencem, když ji Templeton opustil kvůli jiné ženské. Co vykonal jinak, se mi z hlavy vykouřilo.“ (s. 108)

Jméno Kant se jí v paměti objevuje jen matně, jeho *Kritika čistého rozumu* a kategorický imperativ mravního řádu je ve světě už dávno zapomenut.

„Na to, že jsem měla doktorát z historie na slavné Miskatonické univerzitě, kde se pyšnili nejlepším ženským družstvem amerického fotbalu, zely mi ve znalostech povážlivě díry. Jenže stejně děraví byli všichni, co jsem je znala, studenti i profesori.“ (s. 107–108)

Setkání dvou světů a jejich vzájemná komunikace plná nedorozumění — Škvoreckého časté téma — je tentokrát rozehráno jako kontrast mezi hyperbolizovaným obrazem úpadku naší civilizace a křesťanskými ideály. Vážná tematika je pojednána jako sled komických epizod a střetů mentality pozemšťanů a obyvatel planety. Na rozdíl od bohaté literatury, ve které je příčinou zkázy světa technika, je zde příčinou úpadku především naprostá absence morálky a lásky k bližnímu. Slovo láska slyšela vypravěčka jen od strýčka, když četl *Třináctou* kapitolu prvního Listu svatého Pavla ke Korintským.

Zatímco pohled na budoucnost naší civilizace, jejíž úpadek je předmětem satirické hyperboly, je značně pesimistický, text v závěru otvírá i naději:

Do té podívané zařval Ben jako zvíře, prudce škubnul obrazovkou vlevo, objevil se čtvrtý asteroid, na který jsme předtím nepřišli. Byl ze všech nejmenší.

Hlavou mi bleskla vzpomínka na nečekaného katechumena z antikvariátu, jak dočetl až k šesté kapitole *Zjevení sv. Jana*.

Všechno, všechno bylo jasné.

Zavřela jsem oči a v pološeru za víčky se mi objevil strejček Anastáz, vedle něho poskakoval pejsek.

Pak se udělala tma.

Pejsek odněkud vesele štěkal. (s. 136)

Náboženské aluze byly často součástí Škvoreckého textů a zahraniční interpreti jeho díla si jich všímali více než čeští kritici. Sam Solecki například vykládá postavu Karla Ledna a závěrečnou část *Lvíčete* jako možnost volby mezi spasením a zatracením. Tomuto aspektu Škvoreckého díla věnuje pozornost také Joseph N. Rostinsky ve své studii *Catholicity as Textual Function and Authorial Creed in Miss Silver's Past*.² V *Pulchře* jsou nábo-

² Joseph N. Rostinsky: „Catholicity as Textual Function and Authorial Creed in Miss Silver's Past“. In: *The Achievement of Josef Škvorecký*. Ed. Sam Solecki. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London 1994.

ženské motivy naprosto dominantní a nemůže se jim vyhnout žádný pokus o interpretaci či čtenářskou konkretizaci.

*

Škvoreckého ambice „povědět všechno příběhem“, jeho přesvědčení sdílené s Hemingwayem, že úkolem spisovatele je psát pravdu, tak jak ji v dané chvíli cítil, se od *Zbabělců* k *Pulchře* podstatně nezměnilo. Dalo by se také definovat jako schopnost povědět všechno jazykem. Ve *Zbabělcích* a v textech prvního tvůrčího období evokoval prožitek přítomnosti dříve, než se změnila v selektivní abstrakci vzpomínky, zastihoval hovorovou řeč „in flagranti“ jako dialog či jako proud vědomí. S rostoucí životní a uměleckou zkušeností se rozšiřuje a prohlubuje i jeho práce s jazykem. Na rozdíl od představitelů nového románu či experimentální prózy nečiní čtenáře účastníkem vzniku svého textu, nereflektuje v něm funkci jazyka a narativní postupy, nevytváří metatext.

Postupuje spíše opačně: předkládá čtenáři výsledek svého hledání jazykových a narativních postupů, své hry s řečí a s literárními žánry. Hudební a literární aluze postupně sílí a prohlubuje se také intertextualita jeho prózy a vzájemné zrcadlení realistických detailů. Fragmentární kompoziční struktura jeho románů podtrhuje chaotickou fragmentárnost našeho vnímání skutečnosti. Setkání různých jazyků, kulturních oblastí a časových období, které jsou výrazně zastoupeny v autorově vnitřním světě, jsou stejnou měrou inspirovány životní zkušeností i vlastní poetikou.

Přechod od autobiograficky inspirované látky k tematice historické byl proto vnitřně logický, stejně jako hold oblíbeným autorům, Poeovi, Verneovi a Lovecraftovi. Úvahy o vztahu literatury a skutečnosti a o úpadku duchovních a morálních hodnot současné společnosti jsou v duchu Škvoreckého poetiky podány a kamuflovány formou „pokleslých“ literárních žánrů. Jeho hluboký křesťanský humanismus se současně s jeho poetikou vyvíjel, ale podstatně nezměnil. Na rozdíl od jedné z postav *Pulchry* dočetl Zjevení svatého Jana až do konce.

Závěr *Pulchry* zůstává tedy otevřený, podobně jako další tvůrčí dráha jejího autora.

Kapitolou o Pulchře představujeme čtenářům Dannyho knihu Heleny Koskové „Škvorecký“, kterou vydává Literární akademie.

ZAPOMENUTÁ PREMIÉRA JOSEFA ŠKVORECKÉHO

Libor Volný

Přibližně před pěti lety se v Náchodském zpravodaji zmínil Libor Volný o divadelním pásmu Šest let..., které nastudovala a uvedla náchodská mládež v létě pětáctýřicátého roku. Jedním ze spoluautorů pořadu měl být i tehdy dvacetiletý Josef Škvorecký. Náchodská kronika skutečně toto představení zaznamenává: uskutečnilo se (zřejmě poprvé a naposled?) v sobotu 7. července 1945 v Městském divadle. Josef Škvorecký si však na ně vůbec nevzpomíná. Požádali jsme proto Libora Volného, aby se pokusil čtenářům Dannyho tuto možnou divadelní premiéru Josefa Škvoreckého podrobněji přiblížit. (Red.)

Ještě před koncem války jsme s tehdejším mladým kazatelem Československé církve v Náchodě Adolfem Mádrem (před mnoha lety zemřel v Brně, vedl tam farnost) začali připravovat pořad, který by důstojně oslavil osvobození a těžké válečné chvíle připomněl charakteristickými vzpomínkami. Jeho koncepce byla zajímavá, leč pro nás, kteří jsme měli jakés takés zkušenosti s divadlem, málo nosná a postavená jen na poezii. Adovi Mádřovi však ještě v květnu přidělili faru v Karlových Varech, a tak jsem byl dopracováním a režii pověřen já. Celá vzpomínka byla komponována i jako hudební symfonická báseň Pepíkem Syrovátkem (který je jako výborný aranžér vzpomínán v knize Swing na malém městě), jemuž tuto skladbu korigoval Jaroslav Řídký, u něhož pak Pepík na AMU studoval kompozici. Byla to muzika skutečně výborná a zcela odpovídala duchu libreta. To bylo sice dějově chudé, ale nadšené a hodně patetické. Zachycovalo Anglii, Francii, Sovětský svaz, Německo a Československo ve chvíli, kdy začala válka.

Pamatuji se, že Anglii jsme charakterizovali jako netečnou a ještě nyní roztančenou, kde v klubu hrál jazzband unuděným Angličanům. Byl to jazzband Slávka Zachovala se sólistou Papeňem Bayerlem, který končil vřiskavým sólem na trubku, aby se Anglie probrala ze své letargie a zvala i Američany k účasti. Rusko bylo zobrazeno jako už tenkrát statečné a obětující se za „záchranu světa“, přítomni byli i čeští vojáci opouštějící pohraniční bunkry, a zobrazeno bylo i Německo, uřvané a padoušské.

Poprosil jsem Pepíka Škvoreckého o spojovací text a on to provedl s takovým citem pro věc a uměleckým posvěcením, že to vlastně celé zachránil.

Příloha k pamětní knize města Náchoda
Rok: 1945

P O Z O R !

7. VII. 1945

SČM hlásí, že **MANIFEST MLADÝCH**

v r c h o l í p á s m e m

6 let . . .

- 6 let utrpení a bídy
- 6 let naděje a víry
- 6 let niterných přerodů
- 6 let nenávisť k okupantům
- 6 let persekuce a vraždění našich umělců
- 6 let katanské tyranie nacismu

Městské divadlo, velký sál
sobota 7. července 1945 - 20.30 hod.

PŘEDPRODEJ VSTUPENEK SVAZ ČESKÉ MLÁDEŽE

Byli jsme s přítelem Sokolem pověřeni úkolem jednak se tento krásný, ale náročný text naučit, a také být — tehdy s trochou divadelní praxe — posunovací děje a služebníky velkým dějinným okamžikům. Gradovalo to Stalingradem, od toho okamžiku se kolo dějin otočilo.

Ten Pepíkův spojovací text byl nádherný, domnívám se, a snad ne neprávem, že si tehdy zkoušel formu na pozdější poemu *Nezoufejte!*. Pokud si vzpomínám, premiéry se zúčastnili mnozí z Pepíkových přátel a také dr. Emil Ludvík, který mu druhý den s Papenem přišel gratulovat. Víc už si bohužel nevzpomínám.

S tou Pepíkovou básní jsem se tenkrát sžil, ale neuhlídal jsem ji. Jsem poslední a také jediný, kdo by ji mohl mít. O to jsem smutnější a je mi stydno, že jsem ji nezachránil a vůbec netuším, kde bych ji mohl hledat. Ještě při maturitě v roce 1948 jsem z ní citoval, protože jsem si vytáhl otázku „moderní česká poezie“ a já jsem vedle Nezvala, Seiferta, Halase a Biebla neprávem uvedl i Petišku a Škvoreckého.

To je tedy osud toho skvělého textu a má zpověď z literárního hříchu. Dnes by byl jistě doceněn jak po stránce obsahové, tak i formální. Kdysi jsem ještě doufal, že autor sám svou báseň sám najde a že se objeví ve výboru z jeho poezie. Nestalo se tak a literatura bude tedy ochuzena. Moc mě to mrzí. Stejně tak to dopadlo i s onou symfonickou básní Pepíka Syrovátka, jež by i dnes právě svou moderností našla uplatnění. Bohužel, i ona je zřejmě ztracena.

Plakát k představení 6 let... je uložen ve Státním okresním archivu Náchod, fond MěNV Náchod.

DIPLOMOVÉ A DISERTAČNÍ PRÁCE O TVORBĚ JOSEFA ŠKVORECKÉHO

Ondřej Sládek

Soupis diplomových a disertačních prací byl připraven během práce na Bibliografii Josefa Škvoreckého, kterou vydá Literární akademie v září letošního roku. Nebylo by možné ho sestavit, nebýt spolupráce pedagogů a knihovníků jednotlivých fakult, jimž touto cestou děkujeme. Nelze však vyloučit, že soupis není úplný. Prosíme proto všechny, kteří mouhou přispějí doplňující či upřesňující informací, aby tak učinili. Děkujeme!

1967

MAXOVÁ, Danuše: *Josef Škvorecký: pokus o monografii*, Katedra české literatury a literární vědy, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 1967, 64 s., diplomová práce.

SVÍTIL, Rudolf: *Škvoreckého Zbabělci: pokus o stylistický rozbor*, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1967, 87 s., diplomová práce.

PAVLÍČEK, František: *Současná detektivní próza*, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1967, 90 s., diplomová práce. [Autor se zabývá zejména poválečným vývojem české detektivní literatury, mj. dílem J. Škvoreckého.]

1968

NOVÁKOVÁ, Milada: *J. Škvorecký—vztah k americké literatuře: Vztah původní tvorby J. Škvoreckého a jeho překladů, vliv stylu amerického originálu na jeho styl*, Katedra české literatury a literární vědy, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 1968, 102 s., diplomová práce. Autorka později známá pod jménem Michaela Swinkels-Nováková.

GERYKOVÁ, Helena: *Prozaické dílo Josefa Škvoreckého*, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1968, 137 s. + 3 s. přílohy, diplomová práce.

1969

MIKOLÁŠKOVÁ, Zdenka: *Stylistické využití lexikálních prvků obecné češtiny v díle J. Škvoreckého Zbabělci*, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1969, 36 s. + 4 s. příloh.; diplomová práce.

1970

- CAISOVÁ, Stanislava: *Prvky obecné češtiny v díle Josefa Škvoreckého Zbabělci*, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1970, 72 s., diplomová práce.
- NAVRÁTILOVÁ, Eva: *Jazykový rozbor — J. Škvorecký: „Sedmiramenný svícen“*, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 1970, 43 s., diplomová práce.
- POTUŽÁKOVÁ, Marie: *Jazykový rozbor knihy J. Škvoreckého: „Konec nylonového věku“*, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 1970, 40 s., diplomová práce.
- PECHÁČKOVÁ, Eva: *Styl povídek Josefa Škvoreckého*, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, 1970, 121 s., diplomová práce.

1971

- ŠKRABALOVÁ, Marta: *Prvky obecné češtiny v díle Josefa Škvoreckého Lviče*, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1971, 32 s., diplomová práce.

1991

- HAVELKOVÁ, Katarína: *Tankový prapor Josefa Škvoreckého*. Bratislava, Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UK, 1991, 100 s., diplomová práce.
- MUDROCHOVÁ, Soňa: *Prostředky stylizace v díle J. Škvoreckého*, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 1991, diplomová práce.

1992

- ŠPIRIT, Michael: *Život Škvoreckého Zbabělců v jejich konkretizacích*, Katedra české literatury a literární vědy, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 1992, 169 s., diplomová práce.
- BARÁNKOVÁ–VAŠÍČKOVÁ, Šárka: *Myšlenkový a tematický rozbor tetralogie Josefa Škvoreckého*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 1992, 76 s., diplomová práce.
- KOSINKOVÁ, Alena: *Josef Škvorecký a Náchod*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 1992, 58 s., diplomová práce.

1993

- KRÁSOVÁ, Ilona: *Tvorba Josefa Škvoreckého ve čtyřicátých a padesátých letech — čtyřicátá a padesátá léta v tvorbě Josefa Škvoreckého*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, 1993, 148 s., diplomová práce.

Publikace:

- Ilona Krásová: „Počátky literární dráhy Josefa Škvoreckého“, In: *Danny* 4, 1993, č.2/3, září, s.7–23.
- Ilona Krásová: „Básnická pokušení Josefa Škvoreckého“, In: *Slovo*, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1994, č. 1, květen, s. 23-35; přetisk též in: *Danny* 5, 1993, č. 1, září, s. 18–30.

1994

- HRABCOVÁ, Helena: *Regionální literatura: Josef Škvorecký*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 1994, 72 s., diplomová práce.
- KUNEŠOVÁ, Drahomíra: *Stylová platnost anglických prvků v prózách Josefa Škvoreckého*, 1994, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 106 s., diplomová práce.
- PLICKOVÁ, Helena: *Funkce vlastních jmen postav ve vybraných dílech Josefa Škvoreckého: (Tankový prapor, Mirákl a Prima sezóna)*, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 1994, 38 s. + 7 s. příloha, diplomová práce.

1995

- JUŘIČKOVÁ, Lenka: *Danny Smiřický — proměny literárního hrdiny*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, 1995, 84 s., diplomová práce.
- LAPČÍKOVÁ, Ivana: *Pavel Kohout, Milan Kundera a Josef Škvorecký — různé cesty jedné generace*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, 1995, 66 s., diplomová práce.
- MACHOVÁ, Pavla: *Danny Smiřický — Románový vypravěč Josefa Škvoreckého*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova Praha, 1995, diplomová práce.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana: *Putující postavy v díle Josefa Škvoreckého*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 1995, 53 s., diplomová práce.

1996

- OPAJSKÁ, Zdena: *Detektivní trilogie Jana Zábrany a Josefa Škvoreckého: (pokus o nové pohledy)*, Katedra české literatury a literární vědy, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 1996, 124 s., diplomová práce.
- JANČÍKOVÁ-ŘEHŮRKOVÁ, Jarmila: *Téma maloměsta v díle Josefa Škvoreckého*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova Praha, 1996. 80 s., diplomová práce.

1997

- KOUTECKÁ, Jana: *Náchod — to krásné město Kostelec: Osobnost Josefa Škvoreckého ve výuce literatury na střední škole*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova Praha, 1997, diplomová práce.

1998

- ŽIŽKOVÁ, Gabriela: *Jazyk humoru současného českého románu*, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Technická univerzita v Liberci, 1998, 94 s., diplomová práce.
- KOSOVÁ, Eva: *Autobiografie v české próze 90. let*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, 1998, 69 s., diplomová práce.

GALUŠKOVÁ, Jana: *Detektivní žánr u Josefa Škvoreckého*, Ústav bohemistiky a knihovnictví, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Slezská univerzita v Opavě, 1998, 50 s., diplomová práce.

1999

SKLENÁŘOVÁ, Jiřina: *Neznámé prózy Josefa Škvoreckého ze 40. a 50. let 20. století*, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Technická univerzita v Liberci, 1999, 67 s., diplomová práce.

KOZÁR, Aleš: *Vyprávění v raných dílech J. Škvoreckého*, Katedra českého jazyka a literatury, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 1999, 103 s., diplomová práce.

JITŘIŠTOVÁ, Lenka: *Danny, Irena, Marie a ty další*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 1999, 91 s., diplomová práce.

HUBKOVÁ, Petra: *Proměny postavy Dannyho Smiřického ve vybraných prózách Josefa Škvoreckého*, Katedra bohemistiky, Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 1999, 94 s., diplomová práce.

2000

ŠMEJKALOVÁ, Eva: *Dospívání válečné generace: Jan Otčenášek, Josef Škvorecký*, Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova Praha, 2000, diplomová práce.

BOROVCOVÁ, Edita: *Charakterické rysy Dannyho Smiřického v prozaické pentalogii Josefa Škvoreckého*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2000, 62 s., diplomová práce.

2001

ONUFER, Petr: *Poe v Příběhu inženýra lidských duší (k intertextuálním vztahům románu Josefa Škvoreckého)*, Katedra české literatury a literární vědy, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2001, 72 s., diplomová práce.

JANDOUREK, Jan: *Každodennost totality — Obraz totalitní společnosti v díle Josefa Škvoreckého*. Praha, Univerzita Karlova 2001, 106 s., disertační práce.

2002

MACURA, Štěpán: *Reflexe autentických politických událostí v hexalogii Josefa Škvoreckého*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2002, 89 s., diplomová práce.

CVEJNOVÁ, Petra: *Dvě období produkce nakladatelství 68 Publishers*, Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, 2002, diplomová práce.

2003

ŠTOUDKOVÁ, Petra: *„Jiné“ prózy Josefa Škvoreckého*, Ústav českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2003, 65 s., diplomová práce.

PRÁCE JOSEFA ŠKVORECKÉHO PUBLIKOVANÉ V ROCE 2003

- Malá pražská Matahára.** Ilustrace Václav Matoušek, koncept ilustrací Petr Babák. Praha, Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého s r.o., duben 2003. 224 s. (Edice Josefa Škvoreckého, sv. 1.) [Náklad 1000 výtisků.] [Filmový scénář s podtitulem Tragikomédie z dávných časopisů, dokončený v únoru 1996.]
- Setkání v Bílé dámě, s vraždou.** Obálku navrhl Ondřej Šmerda. Praha, Ivo Železný 2003. 206 s. (Spisy Josefa Škvoreckého, sv. 20.) [Náklad 2000 výtisků.] [Detektivní román s podtitulem Detektivní Encore. Spoluautorka Zdena Salivarová.]
- Pulchra.** Obálku navrhl Bedřich Vémola. Brno, Petrov 2003. 140 s. [Náklad 1500 výtisků.] [Novela s podtitulem Příběh o krásné planetě, dokončená roku 2002.]
- Pan učitel Katz. — Kukačka.
In: *Souhvězdí smutku*. Ed. Lucie Friedlaenderová, il. Karel Fleischmann. Praha, Epoque 2003. S. 13–37. S předmluvou Leo Pavláta Starší příběhy v nových souvislostech (s. 5–9) a s editorčiným medailonem o J. Š. (s. 12). [Povídky zařazené do antologie českých a slovenských próz o holocaustu.]
- Legenda Vlach.
In: *Lubomír Dorůžka, Miloslav Ducháč: Karel Vlach — 50 let života s hudbou*. Praha, Ekopress 2003, s. 234–235. Těž: *Danny* 2003, č. 1, duben, s. 13–14. Zkráceně přetištěno: *Nový domov* 54, 2003, č. 9, 3. 5., s. 10 (v rubrice Mimoszemská literatura). [Vzpomínka na Karla Vlacha.]
- Doslov. [V produkci exilových nakladatelství...]
In: *Stanislav Moc: Upadlí vlastenci aneb Český wake*. Brno, Petrov 2003, s. 116–119. Zkráceně přetištěno pod názvem rubriky Mimoszemská literatura: *Nový domov* 54, 2003, č. 9, 3. 5., s. 10. [Doslov k novele.]
- [Milý pane Halasi...]
In: Jan a Honza Vedralovi, *Jiří Horčička — rozhlasový režisér*. Brno, Větrné mlýny 2003. S. 93. [Poděkování Janu Halasovi a režiséru Horčičkovi za rozhlasové zpracování povídek z knihy Sedmiramenný svícen; datováno Toronto, 8. 7. 1992.]
- Malá divadla.
In: *Vlastimil Ježek, Zdeněk A. Tichý: Šest z šedesátých*. Praha, Radioservis 2003, s. 9–11. Těž: *Danny* 2003, č. 1, duben, s. 15–17. Těž mírně zkráceno pod názvem Josef Škvorecký vzpomíná na malá divadla: *Mladá fronta Dnes* 14, 2003, č. 96, 24. 4., s. C8.

[Úvaha o významu divadel malých forem zejména v šedesátých letech napsaná na výzvu pořadatelů divadelního festivalu Šest z šedesátých.]

Osudný žertík.

Nový domov 54, 2003, č. 1, 11. 1., s. 4

[O vlastním scénáři filmu *Osudný žertík*, který byl natočen v Praze pod názvem *Půlnoční dezertéri* v roce 1972.]

[Dokončil jsem první verzi...]

Danny 2003, č. 1, duben, s. 1.

[Otázka pro Josefa Škvoreckého Na čem právě pracujete? Informace o připravované novele *Obyčejné životy*.]

Pulchra.

Danny 2003, č. 1, duben, s. 2–8.

[Úryvek z novely.]

Příběh o Ince.

Danny 2003, č. 1, duben, s. 9–12.

[Vzpomínka na zpěvačku Inku Zemánkovou.]

Jak by se Peroutka díval na dnešní stát.

Lidové noviny 16, 2003, č. 93, 19. 4., s. 13.

[O díle F. Peroutky a úvaha o jeho pravděpodobném postoji k současnému politickému dění.]

Moje vzpomínka na konec války.

Mladá fronta Dnes 14, 2003, č. 106, 7. 5., s. A7. Přetištěno: *Danny*, 2003, č. 2, říjen, s. 14–15 [Vzpomínka a úvaha v rubrice *Hyde Park*.]

Světovka.

Souvislosti 14, 2003, č. 1–2, s. 87–96. Těž: *Nový domov* 54, 2003, č. 4, 22. 2., s. 5; č. 5, 8. 3., s. 5; č. 6, 22. 3., s. 4.

[Vzpomínka na působení v redakci časopisu *Světová literatura*.]

[Vážení, svoboda nestojí za lidské oběti?]

Literární noviny 14, 2003, č. 21, 19. 5., příl. *Občanské noviny*, s. 2

[Polemická čtenářská glosa k příspěvku v *Čechách žijícího Iráčana Kvashi J. Mohammada* (*LtN*, č. 18, 28. 4., příl. *ON*, s. 4); otištěno s redakční odpovědí Zdenky Jelenové pod titulkem *Svoboda a oběti*.]

[Jsem trochu v rozpacích...]

Host 2003, č. 6, červen, s. 16.

[Odpověď na anketní otázku Jak se v posledních třinácti letech změnilo postavení a funkce literatury?]

Planeta s růžovou korónkou.

Host 2003, č. 6, červen, s. 30–33.

[Úryvek z připravované novely *Pulchra*.]

Kecy, kecy, kecy...

Mladá fronta Dnes 14, 2003, č. 196, 22. 8., s. A6.

[Úvaha o českém komunismu čtrnáct let po pádu režimu.]

Pavel Tigríd R. I. P.

Nový domov 54, 2003, č. 19, 20. 9., s. 9. Též: *Listy* 33, 2003, č. 4, 26. 9., s. 3–4.

[Nekrolog; k úmrtí Pavla Tigrída (1917–2003).]

[Vážená redakce...]

Literární noviny 14, 2003, č. 40, 29. 9., s. 2

[Komentář k anketě o současném komunismu.]

Brunhilde Brunnenschatten.

Danny, 2003, č. 2, říjen, s. 2–11

[Úryvek z připravované novely *Obyčejné životy*.]

Odkud všechny ty knihy?

Danny, 2003, č. 2, říjen, s. 16–19

[O části autorovy knihovny, kterou po r. 1969 převzal Zdeněk Mahler a která byla nyní předána Literární akademii.]

Lidé se k detektivkám vracejí. Rozmlouvala Zuzana Pšenicová.

Večerník Praha 13, 2003, č. 235, 7. 10. s. 17

[Zejména o detektivní literatuře a společném psaní manželské dvojice. Rozhovor vyšel též v dalších titulech *Deníků Bohemia*. Pod titulkem „Detektivka je pohádka, ale zločin v životě surová skutečnost“ byl rozhovor publikován též 4. 10. 2003 mj. v *Moravskoslezském deníku*, *Zlínských novinách* a *Olomouckém dni*.]

Klasik Josef Škvorecký. Připravil Milan Šimáček.

Naše rodina 35, 2003, č. 41, 14. 10., s. 4–5

[Rozhovor mj. o literárních začátcích, o románu *Zbabělci*, o povoláních, kterými J. Š. dobrovolně i nedobrovolně prošel.]

Vadí mi nekritický antiamerikanismus. Rozmlouval František Cinger.

Právo 13, 2003, č. 242, 15. 10., s. 14. Přetištěno: *Nový domov* 54, 2003, č. 22, 1. 11., s. 5

[Rozhovor u příležitosti vydání novely *Pulchra* a románu *Setkání v Bílé dámě*, s vraždou; dále mj. o volbě žánru sci-fi, o vztahu k dílu S. Lewise, o kritice Ameriky.]

Jak se píše v *Zelném Městě*. (Josefa Škvoreckého přivedla k detektivkám žlutěnka.) Rozmlouvala Hana Höschlová.

Týdeník Květy 13, 2003, č. 47, 20. 11., s. 44.

[O vzájemném soužití se Zdenou Salivarovou, o životě v exilu, o psaní ve dvou, o vztahu k detektivkám, záhadám a zápletkám.]

[Dvaadvacátého listopadu 1963...]

Reflex 14, 2003, č. 47, 20. 11. 2003, s. 50–51

[Anketní dotaz na okolnosti Kennedyho smrti, na šedesátá léta. Publikováno pod souborným názvem *Nejlepší léta našeho života*.]

[Dnes jsem poukázal...]

Literární noviny 14, 2003, č. 52/1, 22. 12., s. 2

[E-mail redakci o zaplacení předplatného s výzvou ke korekci nekriticky proti-amerických článků v listu.]

Sestavili Michal Příbáh a František Knopp

Škvoreckého profesorka vydává román

Nakladatelství Prostor připravuje k vydání knihu, která by příznivcům tvorby Josefa Škvoreckého neměla uniknout. Na webových stránkách nakladatelství se o ní dočteme:

Eva Althammer-Schopf-Švorčíková (1911-2002) psala svůj *Česko-německý vzpomínkový román* v posledních letech života a vlastně původně pro své vnuky. (Další impuls jí dala vzpomínka jejího někdejšího žáka Josefa Škvoreckého, otištěná v almanachu gymnázia v Náchodě vydaném ke stému výročí založení školy: o své kantorce tam hovoří jako o své dávné „Hassliebe“...) Pod rukama jí ovšem vznikl neobyčejně zajímavý dokument o česko-německých vztazích, jak se odehrávaly v rovině obyčejného života v českém pohraničí i jinde v 19. i 20. století. Traumaty zatížená tematika je tu vyprávěním vědomě odlehčena a snad tím víc vystupuje do popředí její tragika. Každodenní život se nevejde do schémat zlých Němců a hodných Čechů nebo hodných a nevinných Němců a zlých Čechů, jak se o to pokoušely a stále ještě občas pokoušejí obě strany.

Je to právě pestrá směs vztahů a každodennost, v níž vznikají národnostně motivované rozepře, ale také tyto rozepře překonávající přátelství, lásky a manželství. Tato rovina denního života se staví napříč všem ideologiím a nakonec umožňuje vzájemné pochopení. Česko-německých příhod je ve vzpomínkovém románě Evy Švorčíkové celá řada, je to jakýsi „obsah života“ jedné rodiny během jednoho století. A náhle je tu také odsun, který zasahuje i do rodinného společenství a snad teprve v tomto okamžiku činí vědomými národní rozdíly, které si lidé po generace ani příliš neuvědomovali.

*(Převzato z webových stránek nakladatelství Prostor.
Kniha vychází v roce 2004.)*

Pulchra měla křtiny

Několik desítek autorových přátel, věrných čtenářů, novinářů i dalších zájemců se 4. listopadu 2003 vydalo do Národního domu v Praze-Vinohradech, kde nakladatel Martin Pluháček a publicista Ondřej Neff (na snímku) pokřtili nejnovější knihu Josefa Škvoreckého, novelu Pulchra. Knížku

samotnou účastníkům představila úryvkem z první kapitoly herečka Petra Špalková. Akci předcházela tisková konference, na níž rektorka LA Radoslava Kvapilová Brabcová, prorektor Petr Čornej, výkonný ředitel LA Václav Křištof a Michal Příbáň informovali o činnosti Literární akademie, zejména o přípravách blížící se mezinárodní konference o životě a díle jubilanta Josefa Škvoreckého.

Fučíkovská polemika o Josefa Škvoreckého

Kuriózní polemika, která se podstatným způsobem dotýká Josefa Škvoreckého, se odehrála na stránkách komunistického deníku Haló noviny, resp. jeho sobotní přílohy Obrysy-Kmen. Společnost Julia Fučíka vydala v nakladatelství Orego u příležitosti 100. výročí narození předválečného komunistického novináře, účastníka odboje, oběti nacistů a potom idolu komunistické mládeže publikaci Pocta Juliu Fučíkovi. Editoři shromáždili výroky nejrůznějších osobností na adresu Julia Fučíka a Jaroslav Sekera v Obrysu-Kmeni 20/2003 (16. 5.) knížku recenzoval.

Na rozdíl od kritického postoje vůči výroky literárního vědce Václava Černého a dalších osobností našel Sekera vlídná slova pro Josefa Škvoreckého: „Naproti tomu spisovatel Škvorecký projevil rozum a soudnost a jako tuším jediný ze současných českých spisovatelů odmítl označit Fučíka jako konfidenta či zbabělce a zrádce. Zato panu Škvoreckému rozhodně patří náš dík.“ Že by ale komunistický tisk pochválil zrovna Josefa Škvoreckého bez dalších výhrad, to se samozřejmě stát nemohlo. K Sekerově recenzi tedy šifra *ks* (pravděpodobně Karel Sýs) připojila doušku, v níž se mj. praví: „Škvorecký samozřejmě není »jediný ze současných českých spisovatelů«, který

Fučíka neostouzí. (...) Ostatně Škvorecký možná jen pochopil, že zostouzet Julia Fučíka je totéž jako spáchat do budoucna, které už číhá za rohem, uměleckou i mravní sebevraždu.“

Jaroslav Sekera se však Josefa Škvoreckého záhy zastal a v č. 25 (20. 6.) napsal: „*Ks* mi vytýká, že považuji pana Škvoreckého za jediného českého spisovatele, který se zastal Julia Fučíka... Co mám však dělat, když já opravdu neznám jiného českého spisovatele, který by to *udělal*.“ A šifra *ks* ihned dodává: „...proti zostouzení Julia Fučíka a hanobení historie vůbec samozřejmě protestovaly desítky spisovatelů, členů i nečlenů Unie českých spisovatelů. Jsouce však vyloučeni z oficiálních médií, mohou publikovat pouze v novinách, jež mají k dispozici. (Někteří opravdu mlčí, protože se — na rozdíl od zasloužilého komunistobijce Josefa Škvoreckého — mají oč bát. A tak jsou jen dvě možnosti. Buď Jaroslav Sekera považuje tyto své kolegy — na rozdíl od autora Tankového praporu — za pouhé pisálky, anebo potvrzuje starou pravdu, že mnozí levicovní intelektuálové nečtou ani vlastní noviny.“

Polemiku uzavřel Jaroslav Sekera v č. 34 (22. 8.). Glosuje v ní úroveň Obrysu-Kmene a k jádru debaty se vrací touto poznámkou: „Co se týče »komunistobijců«: budeme-li za takové považovat kdekoho a nikomu nic neodpustíme, mnoho příznivců si nezískáme. Julek by jim odpustil nejen proto, aby je získal. Měl lidi rád... Tak ho nepřestávám vidět bez ohledu na jedovatou slinu některých podivných spoluobčanů.“

Přípravy konference k osmdesátinám Josefa Škvoreckého pokračují

Počet závazně přihlášených účastníků náhodské konference, která se koná ve dnech 22.-24. září 2004, dosáhl pěti desítek. Mezi zájemci převládají bohemisté ze západní i východní Evropy, domácí odborníci jsou ale také zastoupeni mnoha významnými osobnostmi. Přijet by měli mj. Joanna Czaplińska, Joanna Goszczyńska, Zofia Tarajło-Lipowska a Marcin Milewski z Polska, Jan Drábek, Markéta Goetz-Stankiewicz, Michal Schonberg a Miloš Šuchma z Kanady, Julie Hansen, Martin Kristenson, Helena Kosková a Olga Klauber ze Švédska, Ludmila B. Hanko z Maďarska, Irina Gerčikova, Jelena Kovtun, Oleg Malevič a Irina Poročkina z Ruska, Edgar de Bruin z Nizozemí, Michaela Swinkels-Nováková z Belgie, Xavier Galmiche z Francie, Anna Valcerová ze Slovenska, Dušan Kvapil (působí v Bělehradě), Ota Ulč z USA, Jekaterina Mikešová z Běloruska a Manfred

Jähnichen z Německa. Z domácích odborníků a autorových přátel prozatím přislíbili účast Jarmila Emmerová, Vladimír Nosek, Jiří Pechar, Josef Nešvadba, Vladimír Novotný, Vladimír Křivánek, Lubomír Dorůžka, Radoslava Kvapilová Brabcová, Jana Čeňková, Vladimír Justl a Helena Slavíková z Prahy, Vladimír Papoušek a Michal Bauer z Českých Budějovic, Zdeněk Šanda z Liberce, Ivo Harák z Ústí nad Labem, Miroslav Kotásek z Olomouce, Milan Jelínek, Jiří Trávníček, Tomáš Kubíček a Ondřej Sládek z Brna, Lydia Baštecká a Aleš Fetters z Náchoda a Alena Zachová a Josef Hetych z Hradce Králové.

Award for Distinguished Contributions to Slavic Studies

Josef Škvorecký

Josef Škvorecký, writer, critic, publisher and Professor Emeritus of English and Film at the University of Toronto, has made an indelible imprint – literally as well as figuratively – on culture over two continents. As a writer, he was a precursor and then contributor to the Prague Spring. As an editor, he and his wife Zdena Šalivarova created 68 Publishers, providing a vital outlet in the West for banned Czechoslovak authors during the 1970s and 1980s.

22. listopadu 2003 převzal Josef Škvorecký ocenění zvané Award for distinguished contribution to Slavic Studies, které mu „za zásluhy o slovanská studia“ udělila American Association for the Advancement of Slavic Studies.

- ❑ **Detektivními romány** a povídkami Josefa Škvoreckého se zabývá Pavel Janáček ve studii *Ze zatracení do blaženého věku*, která vyšla jako příloha časopisu Tvar (č. 20/2003).
- ❑ **Na své seznámení** s Josefem Škvoreckým na Filosofické fakultě v Praze vzpomíná Lubomír Dorůžka v rozhovoru s Martinem Harákem nazvaném *Život ve znamení angličtiny a jazzu*. Vyšel v časopisu České dráhy pro vás č. 3/2003 v září loňského roku.
- ❑ **Novelu Pulchra** a scénář *Malá pražská Matahára* recenzoval Jiří Pechar v Literárních novinách 46/2003 pod titulkem *Hořký dovětek k příběhům Dannyho Smiřického*. Mataháru dále stručně představilo Právo v příloze Salon dne 16. 10. 2003. Pulchru recenzoval Tvar v recesní rubrice „Aloise Burdy“ (16/2003), Mladý svět (Josef Škvorecký na tenkém ledě, 7. 10. 2003). O křtu Pulchry v Národním domě (píšeme o něm na jiném místě) informovaly kromě denního tisku také Knižní novinky (šifra ny, 18. 11. 2003).
- ❑ **Jak se píše v Zelném městě** — to je titulek rozhovoru, který poskytl Josef Škvorecký týdeníku Květy v č. 47/2003. Pod názvem *Klasik Josef Škvorecký* vyšel rozhovor též v *Naší rodině* č. 41/2003. Zejména o novele *Pulchra* a o svých literárních láskách hovořil Josef Škvorecký v rozhovoru s Františkem Cingerem, který uveřejnil deník Právo dne 15. 10. 2003 pod názvem *Vadí mi nekritický antiamerikanismus* (přetištěno v torontském *Novém domově* č. 22/2003).
- ❑ **Rozhovor se Zdenou a Josefem Škvoreckým**, který připravila Zuzana Pšenícová, vyšel pod titulkem *Detektivka je pohádka, ale zločin v životě surová skutečnost* ve Zlínských novinách, Olomouckém dni a Moravskoslezském deníku dne 4. října 2003. Týž rozhovor pod názvem *Lidé se k detektivkám vracejí* vyšel v denících *Bohemia* (Plzeňský, Kladenský a pražský Večerník) 7. října.
- ❑ **Na téma** *Prostor postav* v novele Josefa Škvoreckého *Konec nylonového věku* hovořila Ivana Zigová, studentka 2. ročníku Fakulty humanitních věd z UMB v Banské Bystrici, na studentské literárněvědné konferenci *Krajina a dům, vzdálenost a blízkost, nahoře a dole...*, kterou ve dnech 24.–25. března 2004 uspořádal v Praze Ústav pro českou literaturu AV ČR ve spolupráci s Katedrou české literatury Pedagogické fakulty UK.

❑ **Sedmdesátiny Zdeny Salivarové** připomněly mj. Hradecké noviny v článku Aleše Fetterse Zdena Salivarová slaví narozeniny (21. 10. 2003), Plzeňský deník (a jiné z Deníků Bohemia) v článku Vladimíra Wohlhofnera Salivarová slaví sérií Vražd (21. 10., název článku samozřejmě odkazuje k nejnovějším detektivkám autorské i manželské dvojice) a obtýdeník Tvar v č. 17/2003 krátkou ukázkou z knihy Hnuj země.

❑ **Na natáčení filmů** s poručíkem Borůvkou ve druhé polovině šedesátých let vzpomínal v Divadelních novinách 19/2003 (11. 11.) představitel titulní role Lubomír Lipský.

❑ **Na mezinárodním slavistickém kongresu** v Lublani, který se konal ve dnech 15.-21. srpna loňského roku, zazněl též referát L. Hanko z Maďarska na téma Problémy české exilové literatury 70. a 80. let se zvláštním zřetelem na romány J. Škvoreckého a M. Kundery. O kongresu podrobně informuje Alena Morávková ve Tvaru 18/2003 ze dne 30. 10.

❑ **Afěru se Zbabělci z konce padesátých let** připomíná třetí díl antologie Z dějin českého myšlení o literatuře, který vydal koncem loňského roku Ústav pro českou literaturu AV ČR v Praze. Na stranách 41–64 jsou z dobových novin přetištěny recenze Jiřího Lederera, Jiřího Hájka, Jana Nového, Josefa Rybáka, z exilového tisku stati Pavla Berky a Ferdinanda Peroutky a celý soubor doplňuje recenze Josefa Vohryzka, napsaná koncem padesátých let pro měsíčník Květen, ale publikovaná až v roce 1964 v Hostu do domu.

❑ **Březnové číslo polského časopisu Jazz forum** je označeno jako „české“, zastoupení Josefa Škvoreckého tedy není překvapením. Rozsáhlý rozhovor (s. 50–55) připravil Pawel Brodowski a otázky se týkají především nejznámějších autorových knih, jeho života a práci v Československu a pochopitelně především jeho vztahu k jazzu.

❑ **Sborníček Jaro desáté** vydalo u příležitosti desátého výročí úmrtí Karla Kryla sdružení Opus Bonum. V útlé knížce, kterou uspořádal Martin Štumpf, je vzpomínkovým článkem Slovička (s. 55-57) zastoupen i Josef Škvorecký.

Hraběnka Anna opět zasahuje

Od roku 1999 vydávají manželé Škvorečtí cyklus společně psaných detektivních románů, a byť to původně vypadalo jako podnik na jedny prázdniny, dospěli v něm již k číslu čtyři. Prozatím: i letošní díl, nazvaný *Setkání v Bílé dámě*, s vraždou, totiž vyznívá tak, aby další přídavek (to jest „encore“ z podtitulu) nutně nevyžadoval, ale zároveň jej připouštěl.

Čtenář, který si oblíbil hlavní postavy a celkové pojetí cyklu, nebude zklamán. V luštitelském zápolení hraběnky a kadeřnice Anny Lomnické s torontským detektivem Haroldem Sinclairem může opět sledovat ozvěnu erotického flirtu. Pozná další kousek českokanadského krajanského života. Žánr společenské kroniky k němu promluví skrze emigrantské příběhy z dob železné opony, zatímco nehluboké satirické narážky na různé sociální jevy od politické korektnosti na jedné straně oceánu po restituce na jeho druhé straně ho pobaví a možná i vyprovokují k názoru vlastnímu. A konečně svůdný „saxband“, poskládaný z hraběněny dcery a jejich byvších spolužaček a swingujících před vybraným publikem hotelu Bílá dáma, ho jistě okouzlí natolik, že autorům promine psychologicky prázdnu a věčně pokulhávající zápletku, která říká víceméně jen to, proč se — řečeno

podle aktuálního hesla — s arivisty z komunistických dob nemluví. Za nepravděpodobnost zápletky se mu navíc autoři na posledních stránkách ústy svých protagonistů tiše omluví.

Úměrně ke slábnoucí zápletce vystupují do popředí ty vrstvy vyprávění, které nejsou ani tak běžné v detektivní beletrii, jako spíše v náročnější próze. Na rozdíl od hrdinů čistých kriminálních sérií, kteří se vracejí v dalších a dalších případech stále stejní, jako by čas jejich života neplynul, patří k důležitým spodním tématům cyklu Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové stárnutí. Hraběnka Anna a její policejní ctitel Harold dospěli ve čtvrtém díle za milník prarodičovství a penze, přiměřeně se obměnil i jejich vztah. Na rande proto nyní nechodí, aby tu pokoušeli hranici, která tělo láká, ale za niž se hlavě nechce, jako spíš aby si přátelsky zavzpomínali nad rodinným albem a nostalgicky zvážili možnosti, které jejich život obohatily právě tím, že zůstaly nevyužity. Čas konečně nevynechal ani hudebnice ze „saxbandu“, kterým sice zůstalo jejich holčíčí handrkování, ale namísto nevinného půvabu vesměs již září štěstím naplněného, šťastného, mladého mateřství.

Způsob, jímž manželé Škvorečtí do svého cyklu zapojují historický

i biografický čas, však není žádným literárním vynálezem této chvíle (dnes s ním počítají i scenáristé lepších televizních sérií kriminálních příběhů) ani novinkou ve vlastní práci. Vždyť historický oblouk sahající od počátku třicátých let po okupaci a biografický oblouk milostného vztahu mezi doktorem Pivoňkou z agentury Ostrozrak a jeho věčnou snoubenkou Božkou Skovajsovou tvořil osu detektivní trilogie Vražda pro štěstí, Vražda se zárukou a Vražda v zastoupení, kterou napsali (a v letech 1963-67 pod jménem druhého z nich vydali) Josef Škvorecký s Janem Zábranou. Bez obou těchto časových dimenzí by Škvoreckého a Zábranova trilogie nikdy nemohla být tím, čím je — totiž nejlepší českou detektivkou všech dob.

Číst celý nový detektivní cyklus manželů Škvoreckých jako zjednodušený „remake“ trilogie by asi bylo přehnané. Ale návrat k problematice a horizontům české literatury „zlatých šedesátých“ je to určitě, navzdory všem zdevastovaným zámkům z rodinného dědictví, které hraběnka Anna dostává po pádu komunismu zpět. Ostatně, na stejnou cestu proti proudu času se Josef Škvorecký vydal i v jiné své letošní novince, v antiutopické novele Pulchra. Tou si prostě „dohnal“ ten z klíčových žánrů české prózy šedesátých let, který mu — na rozdíl od detektivky — tehdy „utekl“.

Pavel Janáček

MF Dnes 19. 12. 2003, s. 10

Pulchra

Útlá knížka s nevýraznou obálkou, zato od autora se zvukným jménem — to je svazeček, který nám představuje Josefa Škvoreckého jako autora sci-fi. Příběh je složen z vyprávění a vzpomínek Marie Magdaleny, výzkumnice, která se stala členkou kosmické výpravy na planetu Pulchra. Ty jsou navzájem promíchány, takže čtenář postupně poznává jak prostředí Země počátku čtvrtého tisíciletí (a její společenský vývoj od našich dob), tak zvláštní planetu, která má svůj

letopočet také odvozen od narození Krista — ovšem bez oné systémové chyby, kterou do počítání A.D. u nás zanesl Dionýsos Exiguus při své rekonstrukci ve čtvrtém století našeho letopočtu.

Zatímco na Zemi postupně náboženství a víra upadají a návštěvníky liturgií jsou už jen turisté, obdivující torza kostelů a pro ně exotický charakter služeb Božích, Pulchra si Stvořitele nosí sama v sobě. Krásná a mirumilovná planeta, stejně

krásná a mírumilovná, jako její obyvatelé, pomocí mimoprostorové zkratky může pozorovat dění na Zemi v přímém přenosu a její astronomové tak i systematicky činí. Dochází ke konfliktu mezi specifickou kulturou Pulchry a tím, co si lidé přinášejí s sebou — a závěr příběhu pak získává svoji logiku.

Josef Škvorecký se pokusil napsat něco jako konfesní román — své vyznání ze zklamání současným světem a jeho vývojem. Tento autor, který je generačním současníkem Josefa Nesvadby, tak nutně vybízí ke srovnání své práce s Nesvadbovým *Peklem Beneš*, které vyšlo vloni. Základním rysem Pulchry je autorovo odpoutání se od naší vlastní historie a přesun k duchovnu. To podle jeho názoru z našeho života mizí a jeho absence v našich morálních imperativích je i bezprostřední příčinou deprese lidské společnosti.

Marie Magdalena se vrací na Zemi se svojí výpravou — a v tomto momentu nechává Josef Škvorecký prostor pro čtenářovy dohady. Jeho hrdinka je zřejmě poslední věřící

člověk na Zemi, ale zároveň se vědomě dopouští hříchu — nebo se snad vrací proto, že patří na Zemi? Přikláním se spíše k variantě, že její víra nebyla natolik bezchybná, aby unesla sílu fyzicky neopětovatelné lásky, která jí byla nabídnuta jedním z Pulchřanů a která se svým charakterem mohla podobat vztahu k Bohu.

Literární mistrovství Josefa Škvoreckého se projevilo kvalitním textem, jeho snaha po tlumočení specifického postoje k současným trendům víry však vedlo k neúměrné teozovitosti. SF motiv tak slouží jenom jako prostředek k zobrazení autorových názorů, není zdrojem onoho *sense of wonder*, které od SF literatury očekáváme. A protože ani formální poměr cena / počet stránek není příliš příznivý, z této knihy se stal především další svazek na poličce, kam ukládáme Škvoreckého práce — pokud s ním ovšem nesdílíme onu silnou potřebu křesťanské víry, na níž je autorem příběh založen.

pagi

(<http://pes.eunet.cz>, 23. 9. 2003)

Škvoreckého konec civilizace

Nové dílko žijícího klasika české literatury určitě překvapí žánrově. Novela *Pulchra*, příběh o krásné planetě (Petrov 2003), oproti předchozím Škvoreckého knihám, v nichž se skrz autobiografického vyprávěče tematizovaly generační, politické a sociální problémy, vnějškově splňuje

všechny náležitosti science fiction. Do jaké míry se však Bradburyho překladatel snaží jen dějem umístěným do čtvrtého tisíciletí a meziplanetárními lety zakrýt svoji snahu zhodnotit stav současné civilizace a konfrontovat je se svými mravními kodexy? A nakolik je jeho podobenství přesvědčivé?

Vylíčení pozemské budoucnosti se v mnohém podobá Huxleyho vizím o novém, krásném světě. Společnosti vládne všeprostopupující konzum a hlavním zákonem je vrchovaté a okamžité uspokojení potřeb, zvláště pak sexuální touhy. Vše je dovoleno, a pokud by snad občan tohoto spotřebního ráje po provozování nekrofilie, o jejíž legalizaci se právě jedná, dostal morální kocovinu, stačí, aby pozřel conscientin, a výčitky svědomí se ihned rozplynou. Kontrastním prvkem k těmto poměrům, které dotahují tendence naší současnosti sice do absurdních, avšak nikoli nepředstavitelných rozměrů, je postava vypravěčky Magdaleny a jejího adoptivního strýčka Anastáze, jednoho z posledních katolických kněží planety. Magdalena během vesmírné expedice, která má za úkol prozkoumat záhadnou planetu, na níž by měl existovat život, rekapituluje svůj život a uvažuje nad existencí Boha, problémem viny a dalšími metafyzickými otázkami. Tyto úvahy, zcela nepochopitelné pro její soudruhy, se vyhrocují po příletu na Pulchru, planetu, která až na některé detaily je věrnou kopií Země.

Ovšem Země, již nepostihl prvotní Evin hřích. Světem, který nepoznal vyhnání z ráje a jehož obyvatelé neokusili plody poznání.

K libereckému Miráklu

Divadla jsou zavřená, ale zbyla mi recenze na hru, která má krom umělecké hodnoty i význam poznávací a asi má větší význam o čem se hraje, než jak se hraje.

Vytvořit dva fikční světy, z nichž jeden bude obrazem lidského pádu a druhý vykreslí božský ideál, není nic originálního, avšak stále skýtá bezpočet vyprávěcích možností. Staví ale také před spisovatele nejednu nástrahu. Škvorecký sice na každé stránce dokazuje, že své řemeslo zvládá vpravdě mistrovsky, avšak ani autor jeho formátu nedokáže na 136 stranách představit víc než jen náčrtek všeobšhlé vize naší neradostné budoucnosti. Nevelký rozměr novely nepředstavuje sám o sobě něco negativního, jenže se zvoleným tématem nutně implikuje schematicnost. Čtenáře tedy čeká velmi svižné a umně vypočítané vyprávění, v němž se setká s autorovými obvyklými stylovými prostředky (rovněž nechybí celoživotní láska náchodského rodáka: jazz, příznačně se objevující na „rajské“ planetě). Musí se však také připravit na někdy více, někdy méně staromilské moralizování nad úpadkem doby a mravů. Škvoreckého zatím poslední opus, vrchovatě naplněný nostalgií, tak typickou pro celou jeho tvorbu, tedy nakonec nevybočuje z řady. Ani stylově, ani umělecky.

Jiří Holub

Reflex č. 41/2003, s. 57

V libereckém Malém divadle se hrála dramaturgie románu Josefa Škvoreckého Mirákl. Síla této inscenace a její předlohy je v tom, že zobrazuje dění v Československu od

konce války do počátku sedmdesátých let. Jak obecně, tak na konkrétních lidských osudech. Nosnou kostrou příběhu je detektivní pátrání, jak přišel o život farář Toufar a co vlastně byl Čihošťský zázrak. Hra zobrazuje tehdejší léta z několika úhlů. Zároveň to ale byl náš život, střední a starší generace ho zažívala na vlastní kůži, osobně se jich hra dotýká.

Román zdramatizovali Petr Hruška, Jan Hančil, Katarzyna Wrzosek a Jiří Seydler, dramaturgickou úpravu provedli Martin Urban a režisér představení Petr Palouš.

Inscenace zesiluje groteskní prvky Škvoreckého knihy. Každý herec hraje několik postav. Průvodce dějem, Tomáš Impseil, Škvoreckého alter ego Danny, si zahraje i amerického imigračního úředníka, Ivana Jirešová, jeho studentka a milenka Liška, se na scéně mihne jako Panna Marie, Martin Polách zvládně vedle MUDr. Gellena postavu spisovatele Očenáše, Markéta Tallerová ztvárníla tvrdou komunistku Lauru i reformistku Pechlátovou. Jiří Doseděl jak Faráře Doufala, tak Dědu Lišky a Ministerského předsedu. U menších rolí hrají herci naprosto odlišné postavy, Petr Pěkník Majora StB i Manžela Lišky, Milena Šajdková Ředitelku školy a Jeptišku. Obdobně Vít Musil, Štěpánka Prýmková, Gabriela Stránská, Veronika Musilová, Bohuslav Franc, Sergej Martiněnko, všichni se na několik minut musí odlišit od minulé role, a vystříhnout svoji další figurku v herecké zkratce. Z ostře vykreslených postaviček mne nejvíce zaujal Petr Jeništa jako stařík Kohn.

V některých okamžicích je hra pustá sranda, za minutu ale divákovi běhá

mráz po zádech. Petr Palouš uplatnil řadu režijních nápadů, například hru na „piano“, autor scény Milan Čech využívá možností arény Malého divadla, a tak režisér může na scéně provádět časové stříhy, obdobně kostýmy Tomáše Kypty oddělují padesátá a šedesátá léta a vystihují americké maoisty.

Má cenu se k minulosti vracet? MF Dnes před časem uvedla, že Antonín Zápotocký udělil tajnou milost k smrti odsouzenému esesákovi z Lidic, ale za jeho prezidentování v letech 1953 až 1957 bylo popraveno 94 osob, z toho 47 politických vězňů. „Harmonikář Tonda“ byl, navzdory měnové reformě, vnímán komunisty, ale i nekomunisty jako lidový prezident! Mezi nejoblíbenější státníky podle jedné ankety dodnes patří Ludvík Svoboda. Já jsem mu v roce 1968 nejvíce věřil. Jenže on byl podle řady historiků od války agent NKVD!

V groteskní scéně vystupuje Markéta Tallerová jako Královna moci, ztělesňuje ideu, myšlenku proletářské revoluce, která chtěla poroučet větru, dešti. Poučili jsme se nějak? Po roce 1989 jsme už svobodně zvolili českou cestu k tržnímu hospodářství, která skončila hospodářskou depresí, tunelováním bank a podniků, atd. Nebylo podstatným důvodem tohoto neúspěchu opomenutí základního faktu, že v Československu soukromá sféra, na rozdíl od Polska a Maďarska, neexistovala a nikdo neměl praktickou možnost se naučit normálně podnikat? Nebylo to obdobné poroučení větru, dešti?

V závěru Laura vysvětluje převahu vědecké ideje nad životem. Co se

stalo negativního, včetně umučeného faráře, prý byly z širšího pohledu jen přehmaty. Neslyšíme dnes podobné teorie z levého i pravého kraje politického spektra?

Smějeme se nyní, my, zestárlé „květinové děti“ šedesátých let, spolu se Škvoreckým naší tehdejší

naivitě. Chvillemi ale zatrne, protože režisér Palouš a jeho realizační tým nám připomínají i naše vlastní osudy a životní omyly.

Otto Hejnic

(<http://www.libereckelisty.cz>)

Škvorecký vypráví o jazzovém „záškodnictví“ ve východní Evropě

Ve dvou nedávno vydaných knihách Bassaxofon a Republika kurev (známá též pod názvem Tankový prapor) vypráví český spisovatel o tom, jak ironie a improvizace, typické pro americký hudební výraz, podkopávaly totalitní režim.

Miliony lidí na celém světě si už někdy s chutí poslechly Louise Armstronga, Ellu Fitzgeraldovu a další jazzové velikány. Kvůli své formální uvolněnosti, která je pro jazz tak typická, stejně jako kvůli důležité roli improvizace byl však tento hudební žánr v bývalém Československu vnímán jako projev vzpoury. Jak fašisté, tak i komunisté se snažili tento „revoluční“ projev potlačit, zejména když jeho nositeli byli mladí lidé.

Právě do takového světa hudby, útlaku a dobrého humoru vstupujeme při četbě dvou knih českého spisovatele Josefa Škvoreckého Bassaxofon a Republika kurev, které uvádí na trh vydavatelství Record. Obě tyto knihy ukazují, jak pozorovací schopnost a literární talent rozkládá autoritářský režim tím, že z nenápadných detailů sestavuje výstižný obraz politické

intolerance a kulturní omezenosti stranických pohlavářů, potlačující jakýkoli projev tvůrčího myšlení.

Škvorecký získal světový věhlas díky svému prvnímu románu Zbabělci, který režim v roce 1958 zakázal. O deset let později, po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa, emigroval společně s manželkou do Kanady, kde se věnoval vydávání zakázaných českých autorů, mezi jinými také Václava Havla či Milana Kundery.

Pro Josefa Škvoreckého, který vyučuje literaturu a filmové vědě na univerzitě v Torontu, je příznačný právě boj proti útlaku, ovšem tím nejinteligentnějším způsobem - pomocí ironie. Již předmluva k Bassaxofonu dává tušit, co bude v knize následovat. Autor vypráví, jak v roce 1940, když mu bylo asi 16 let, hrával se svými vrstevníky na bassaxofon ve skupině, která se jmenovala Red Music. Uznává hranice svých muzikantských schopností a zároveň neúnavně vyzdvihuje kvality takových hudebních idolů jako Chick Webb a Coleman Hawkins a mnoha dalších předních

osobností jazzu a swingu, na které nacisté pohlíželi s nedůvěrou.

Ke konci druhé světové války se tento jazzový adept zhlédl v Glennu Millerovi, ale jazz a všechno, co z něj bylo odvozeno, bylo sověty považováno za „zvrácené“, „dekadentní“, „nízké“ a „degenerované“, srovnatelné snad jen s „velbloudím chroptěním“ nebo „opileckým říháním“, které vynalezli kapitalisté, aby „těmito epileptickými kompozicemi otupěli vnímání lidí (...)“.

V padesátých letech, v době stalinismu, to byl právě dixieland s kořeny v blues, který roztancoval vojáky rudé armády. Bylo to něco nevidaného a sovětskému vedení to působilo nemalé starosti.

Po přečtení předmluvy zaujme čtenářovu pozornost již v samotném textu knihy přirovnání bassaxofonu ke „stříbrné rybě“. Hlavní hrdina si prohlíží předmět své touhy „jako dítě svou první hračku“ a navazuje tak citový vztah, který vrcholí výsadou dotknout se snu, měnícího se ve skutečnost v zemi, kde je podezřelé všechno, co by snad mohlo ohrozit *status quo*.

Je to zázračný okamžik. Na chvíli, kdy se dotkl bassaxofonu, vypravěč na konci textu vzpomíná jako na „moment intimity a pravdy“. Svěřuje se také s tím, že právě „slzy a tvrdý nezájem světa“ otupily jeho cit i emoce. Chvilé, kdy se hudebního nástroje dotýkal nebo jej poslouchal, však pro něj znamenaly snad nejintenzivnější prožitek lásky k vlastní existenci.

V téže knize se objevuje také *Emöke*. V popisu prázdninové lásky hrdiny k mladé vdově Škvorecký prozkoumává zákoutí lidské duše,

skrývající touhu a strach, snahu dobyt a být respektován, stejně jako hledání „něčeho navíc“, díky čemuž jsou lidské bytosti tak fascinující, neklidné a zároveň v různých situacích neschopné čelit nepřízni osudu.

Emöke rovněž začíná v jazzovém rytmu odkazem na Glenna Millera. Prostřednictvím působivé směsice slov a zvuků, která prozrazuje rozsáhlé znalosti autora a inspiraci v lidovém prostředí, vzdává autor hold také Karlu Čapkovi, Bedřichu Smetanovi a Antonínu Dvořákoví. V tomto světě se vynořuje *Emöke*, Maďarka, jejíž otec byl úředníkem slovenské pošty a jejíž manžel byl zastřelen při zoufalém pokusu o přeplavání Dunaje na útěku před maďarským komunistickým režimem, nastoleným v roce 1948, který mu zabavil hotel i statek.

S koncem prázdnin přichází konec krátké idyly mezi vypravěčem a vdovou. Stejně jako v Bassaxofonu se sliby a představy ztrácejí v netečnosti, která nám umožňuje přežívat ve světě, kde lidé z masa a kostí jako my den co den umírají na tuberkulózu a rakovinu ve vězeňských celách a koncentračních táborech, ve vzdálených koutech země nebo na krutých a nesmyslných bitevních polích starého světa prosáklého krví, v šílenství nešťastné lásky, ve zdání směšně bezvýznamných problémů, ve světě, v němž naší jedinou jistotou, spásou a zčkázou zároveň je právě ona netečnost.

Oscar D'Ambrosio
Lux Journal (Sao Paulo),
20. 3. 1999, s. 27–28
Přeložil Anton Pasienska

Klenot z východu

Zapomeňte na Milana Kunderu. Nejlepším českým spisovatelem je Josef Škvorecký. (*Jóia do Leste*)

Dvě vydavatelství se shodou okolností rozhodla vydat zároveň tři knihy v Brazílii neznámého českého romanopisce. Ale pokud jsme doposud o Josefu Škvoreckém v Brazílii neslyšeli, je to jenom a jenom naše škoda. Vedle Milana Kundery je Škvorecký největším žijícím českým spisovatelem. Ostatně, komu se nelíbí literatura postavená na hlavu, jakou píše Kundera, má všechny důvody k tomu, aby ocenil Příběh saxofonisty, Bassaxofon i Republiku kurev.

Škvorecký prožil větší část života v totalitních režimech. Jeho dospívání poznamenala fašistická okupace, jeho pozdější život okupace sovětská. Pouze dvě věci byly pro Škvoreckého zdrojem útěchy: literatura a jazz. Přesně tak, jazz — hudba, která byla tyranům vždy trnem v očích. Hitler považoval „židovsko-negroidní“ melodie za urážlivé. Pro komunisty byl jazz „hudbou kanibalů“. Podle Škvoreckého naskakovala cenzorům husí kůže právě z očištného účinku jazzových kompozic. Proto je jazz v obou knihách, v jejichž titulech se vyskytuje slovo saxofon, více než pouhé téma. K jazzu se blíží i samotný jejich styl, neuctivý, provokující, plný náhlých zvrátů jako sólo Charlieho Parkera.

Knihy Bassaxofon obsahuje dvě nostalgické novely o mládí. V první z nich autor vypráví o prvních milostných zkušenostech, ve druhé o prvních zkušenostech s politickými dilematy: k nevoli svých krajanů i nacistů souhlasil s tím, že jako muzikant pomůže skupině německých hudebníků v nesnázích. „Bylo mi mezi sedmnácti a osmnácti; později už bych nebyl tak šlechetný,“ říká. Ono „později“ popisuje ve svých knihách Příběh saxofonisty a Republika prostitutek. Hrdinou obou románů je Danny Smiřický, hudebník, který nenávidí ideologie jako čert kříž. Obě knihy jsou plné humoru, ovšem s nostalgickým podtónem. Ten souvisí s proměnou hlavního hrdiny, který se všemožně snaží udržet si svou nezávislost, v cynického a citově chladného člověka. Škvorecký jednou řekl, že se v literatuře snažil o vymáčení sklonu, který cítil ve svém vlastním nitru. Zdá se, že se mu to podařilo. Dokud žil v bývalém Československu, kritizoval komunistický režim. Po svém odchodu do exilu v roce 1968 se na západě věnoval vydávání děl umělců, které se tehdejší režim snažil umlčet. Ve svých pamětech napsal: „Nevěděl jsem, v co mám věřit. A to mě zachránilo.“

Carlos Graieb

Veja (Sao Paulo), 13. 1. 1999

Přeložil Anton Pasienska

Josef Skvorecky: O Saxofone Baixo. Přeložila Vera Whately. Sao Paulo, Record 1998. 162 s. — A República das Putas. Přeložila Vera Whately. Sao Paulo, Record 1998. 226 s. — A História do Saxofonista. Přeložil Isa Mara Lando. Sao Paulo, Imago 1998. 151 s.

Obsah

Z TEXTŮ JOSEFA ŠKVORECKÉHO:

Zbabělci (filmová povídka).....	2
Osudný žertík	11
Starosti s jazykem.....	13
Spravedlnost	22
Pavel Tigrid R. I. P.	26

KNIHY, KTERÉ NEVYŠLY V 68 PUBLISHERS

Zdena Salivarová: Troublemakers.....	28
Michal Příbáň: O knížkách, které nevyšly v 68 Publishers	34
Josef Škvorecký: Odložená svatba	35

STUDIE A ČLÁNKY

Helena Kosková: Kapitola o Pulchře	38
Libor Volný: Zapomenutá premiéra.....	44

BIBLIOGRAFIE

Ondřej Sládek: Diplomové a disertační práce o tvorbě J. Škvoreckého.....	47
M. Příbáň a F. Knopp: Práce Josefa Škvoreckého publikované v roce 2003.....	51

UDÁLOSTI .....

.....	54
-------	----

Škvoreckého profesorka vydává knihu — Pulchra měla křtiny —
— Fučíkovská polemika o Josefa Škvoreckého — Přípravy konference
k osmdesátinám Josefa Škvoreckého pokračují

KRONIKA.....

.....	58
-------	----

RECENZE

Pavel Janáček: Hraběnka Anna opět zasahuje	60
/pagi/: Pulchra.....	61
Jiří Holub: Škvoreckého konec civilizace	62
Otto Hejnic: K libereckému Miráklu.....	63
Oscar D'Ambrosio: Škvorecký vypráví o jazzovém „záškodnictví“ ve východní Evropě.....	65
Carlos Graieb: Klenot z východu	67

LITERÁRNÍ AKADEMIE

Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého

poskytuje vzdělání v rámci magisterského studia
v oborech

**Tvůrčí psaní, Redakční práce,
Mediální komunikace, Interaktivní média**
a v rámci bakalářského studia v oborech
Tvůrčí psaní a Hudební publicistika

Sídlo: Malovická 2751, 141 00 Praha 4 – Záběhlice
tel.: 272 773 045, 272 772 003; fax: 272 763 020
<http://www.lit-akad.cz> e-mail: lit-akad@lit-akad.cz